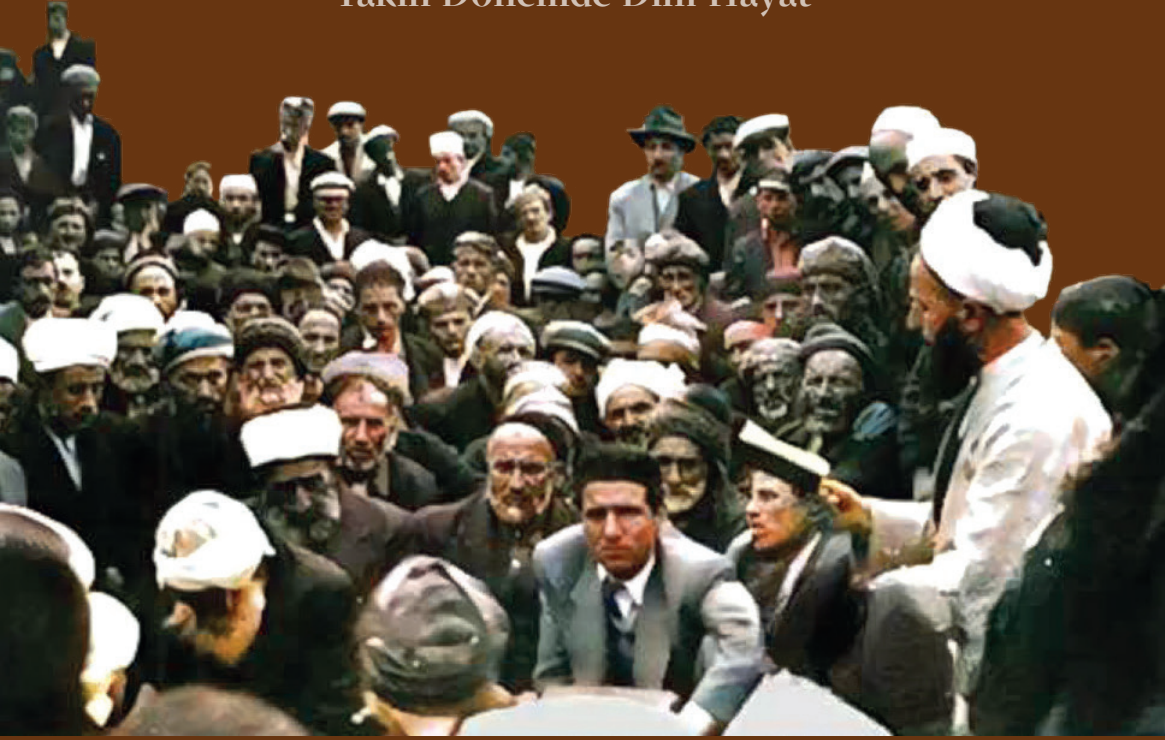

Karadeniz'de Hoca Olmak

Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

PROJE TANITIM KİTAPCIĞI

Karadeniz'de Hoca Olmak

Proje Bilgileri

Projenin Adı:

Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat

Proje Sahibi Kurum:

Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi

Destekleyen Paydaş Kurum:

Trabzon Büyükşehir Belediyesi

Proje Ekibi:

Proje Yürütücüsü:

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Araştırmacılar:

Doç. Dr. Süleyman GÜR

Doç. Dr. Şenol SAYLAN

Doç. Dr. Eyüp ÖZTÜRK

Doç. Dr. Fatih TOPALOĞLU

Öğr. Gör. Ahmet Cevdet KARACA

Proje Asistanları:

Fatma Rabia DÜZENLİ

Serpil ARSLAN

Cansel AKGÜL

Teknik Destek:

Murat DAVULCU (Yönetmen)

İdris AKYÜZ (Yönetmen Asistanı)

Kapak Fotoğrafı: Çaykaralı Hacı Hasan Efendi bir icazet merasiminde.

İçindekiler

Başkandan	5
Takdim	7
Önsöz.....	9
Giriş	15
1. Konu.....	15
2. Hedef.....	20
3. Çıktılar	27
Proje Tanıtımı.....	39
Görüşme Yapılan Hocalar	43
Hocaların Albümünden Seçmeler.....	59
Projeden Kalanlar.....	85

Başkandan

Kıymetli Hemşehrilerim,

Yaşamı süresince kendini inşa eden insan, gerek diğer bireyler gerekse bulunduğu mekân ile mütemediyen bağ kurma arayışı içerisinde olmuştur. Fiziksel ve toplumsal koşulların etkisiyle değişip dönüşerek varlık gösteren insan aynı zamanda mekânları da dönüştürmekte, değiştirmekte ve şekillendirmektedir. Ne var ki toplumun bir parçası olmak; bulunulan çevrenin ve yaşanan mekânın tarihî geçmişinin tümüyle farkında olmak anlamına gelmeyebilir. Tam da bu noktada, mekânın geçmişine dair kaynak kitaplara ve şimdiki zamanı yakın geçmişin süzgecinden geçiren tanıklara ihtiyaç duyulacaktır.

İnşası hem ruh hem madde planında her an devam eden bir düşüncenin hafızasız ve hatırasız olması düşünülemez. Bir şehir, belleğinin kuvveti kadar, insanların kendi geçmişine duyduğu saygı kadar kuvvetli ve önemlidir.

Kültür yayınlarımızın temel hedeflerinden biri de Trabzon’umuzun yakın tarihine, şehrimizin geçirdiği değişim-dönüşüme birebir tanıklık etmiş olan “yaşayan bellekler”in hatıralarını kayıt altına almak ve söz konusu belleğin gerek matbu olarak gerekse elektronik ortamda gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktır. Trabzon Büyükşehir Belediyesi ve Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi işbirliği ile Trabzon Kitaplığı Yayınları’ndan çıkan “*Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat*” isimli çalışma, işte tam da böyle bir gayretin ürünü olarak okuyucuyla buluşturulmaktadır.

Bu çalışmada bizzat yöredeki dinî kurumlarda yetişip ülkemizin din eğitimi-öğretimi ile halkımızın dinî hayatına doğrudan veya dolaylı olarak ciddi katkılar sağlayan, bilgi ve birikimi ile alanında ehil din görevlisi, öğretmen ve akademisyenlerden oluşan kırk hoca ile mülakat yapılmıştır. Umuyorum ki bu kitap vesilesiyle isimleri ve hatıraları nesiller boyunca yaşayacaktır.

~ 6 ~

Yoğun bir emeğin ürünü olan bu çalışmaya sundukları anlamlı katkı dolayısıyla kitapta adı geçen tüm kıymetli hocalarıma, Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi'ne, merkez çalışanlarına, projeyi yürüten Doç. Dr. Selim DEMİRCİ ile araştırma ekibine ve kitabın hazırlık-yayın aşamasında emek harcayan mesai arkadaşlarıma yürekten teşekkür ediyorum.

Murat Zorluoğlu

Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı

Takdim

Siyasî, ticarî, sosyal ve kültürel yönden binlerce yıllık geçmişe sahip olan Trabzon yöresi, bu köklü tarihî süreçte dinî kimliği ile de şöhret bulmuştur. Fatih Sultan Mehmed Han tarafından 1461 yılında fethedildikten sonra başlayan Osmanlı hakimiyeti ile birlikte tipik bir Türk-İslâm şehrine dönüşerek İslâmiyet açısından Anadolu coğrafyasının en önemli dinî ve ilmî merkezlerinden biri haline gelmiştir. Bu çerçevede Trabzon ve çevresinde çok sayıda sıbyan mescid, cami, tekke, sıbyan mektebi, medrese ve dâru-l-kurrâ gibi ilim ve ibadet mekânları inşa edilmiş, zamanla kurumlaşan bu mekânlarda yetişen alimler Osmanlı coğrafyasına dağılarak din eğitimi, öğretimi ve hizmetlerinde öncü olmuş; önemli görevlerde unutulmaz hizmetler ifa etmişlerdir.

Trabzon ve havalisi, Cumhuriyet döneminde de bu özelliğini korumuş, Kur'ân-ı Kerîm, hafızlık ve Kıraat ilmi eğitim-öğretim faaliyetleri başta olmak üzere gerek medrese usulü klasik İslâmî ilimlerin tahsilinde gerekse modern ilâhiyat eğitim-öğretiminde ilk sıralarda yer almıştır. Nitekim ülkemizin farklı bölgelerinden gelip buralardaki eğitim kurumlarında yetişmiş hafız, kurrâ, müftü, din görevlisi gibi din bilginleri ile akademisyen ve öğretmen gibi bilim insanları memleketin din eğitimi-öğretimi ve din hizmetleri ihtiyacını karşılamada önemli bir boşluğu doldurmuşlardır. Günümüzde de bölgenin birçok yerinde hizmet vermekte olan Kur'an Kursları, İmam-hatipler, Eğitim ve İhtisas Merkezleri ile Diyanet Akademisi ve ilâhiyat fakültesinde din eğitimi ve hizmetine yönelik ilmî faaliyetler yoğun bir şekilde devam etmekte; bu kurumlarda yetişip mezun olanlar, ülkemiz içinde ve dışında her düzeydeki eğitimi-öğretim hizmetlerini ifa etmeye devam etmektedir. Trabzon merkezli bölge ulemasının ve halkının bu konudaki çaba, destek ve fedakârlıkları her türlü takdire şayandır. Bölgede böylesine güçlü bir dinî tedrisat geleneğinin ve ilmî birikimin hangi şartlarda ve nasıl gerçekleştiği ise, üzerinde durulup araştırılması ve cevaplanması gereken bir sorudur. İşte, **Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dini Hayat** adlı bu proje, bu amaçla atılmış

son derece önemli bir adımdır. Zira proje kapsamında bizzat yöredeki dinî kurumlarda yetişip ülkemizin din eğitim-öğretimi ile halkımızın dinî hayatına doğrudan veya dolaylı olarak ciddi katkılar sağlayan, bilgi ve birikimi ile alanında ehil din görevlisi, öğretmen ve akademisyenlerden oluşan kırk hoca ile mülakat yapılmıştır. Bize göre bu mülakatların içeriği, yukarıdaki sorunun cevabını bulmada büyük ölçüde katkı sağlayacak mahiyettedir. Projeyi önemli hale getiren hususlardan biri de mülakatların dijital erişime açılmasına ilave olarak görüşmelerin deşifre edilip titiz bir yayın süreci sonunda kitap haline getirilmesidir. İnanıyoruz ki proje bu haliyle yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde Kur'an-ı Kerim ve Kıraat ilmi eğitim ve öğretimi ile İlahiyat/İslâmî ilimler alanındaki araştırmalarda birçok ilmî ve akademik çalışmaya kaynaklık edebilecek ve önceki dönemler açısından da konuyu irdeleyecek benzer projelerin yapılmasında öncü olabilecektir.

Büyük bir emek mahsulü olan ve türlü fedakârlıklarla gerçekleştirilen bu projenin kurumsal sahibi Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi'ne, merkez çalışanlarına, projeyi yürüten Doç. Dr. Selim DEMİRCİ ile araştırma ekibine, projeyi her aşamada yakından takip edip destekleyen Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Vali Murat ZORLUOĞLU'na, mesai arkadaşlarına ve projede katkısı bulunan tüm emektarlara yürekten teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Emin ÂŞIKKUTLU
Trabzon Üniversitesi Rektörü

Önsöz

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat başlıklı proje, 1900-2000 yılları arası geleneksel İslâmî ilimlerin tedrisine Trabzon özelinde yoğunlaşmıştır. Bu tarihsel süreçte olayların içinde yer alanlar ya da etkin isimlere yetişerek onlara talebe olanların anlatımları merkeze alınarak din eğitimi, dinî tedrisatta öne çıkan isimler, bu hocaları besleyen ilmî damarlar, şehrin bu açıdan ülkemize etki ve katkıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı’nın yıkılışını ve Türkiye Cumhuriyeti’nin de kuruluşunu görmüş; yani bir nevi geçiş kuşağı olan kimselere yetişmiş, çoğunlukla 1930-1940 sonrası dünyaya gelen büyüklerimizin birer birer aramızdan çekildiğine üzülerek şahit olmaktayız. Onların hocalarına ve kendi hayat serüvenlerine dair anlatacaklarının hem yakın dönem Trabzon hem de ülkemizin yaşadığı siyasal, sosyal, kültürel ve dinî değişimler açısından önemli olduğu düşüncesi, bu projenin hayata geçmesinde belirleyici olmuştur. Bu amaçla bir şekilde dinî gelenekle bağı bulunan veya imam-hatip liseleri, ilâhiyat fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumlara katkısı olmuş bazı isimler tespit edilerek, kendileriyle görüşmeler yapılmıştır. Dönemsel bazı detayları elde etme adına, önceden bir çalışma yapılarak hocalarımıza hazırlanmış bazı sorular yönlendirilmiş olsa da, anlatımın seyri mülâkatları şekillendirmiştir. Yani teknik anlamda yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Proje ekibinin heyecanla giriştiği bu çalışmanın, onlar açısından alışılmış bir akademik faaliyet olmadığı belirtilmelidir. Dolayısıyla ortaya çıkan ürün, daha öncesinde kamera ve yayın tecrübesi bulunmayan bir ekibin mütevazı çalışması olarak görülmelidir. Sürekli video veya film kültürünün her geçen gün çitayı yükselttiği bir ortamda, hocalara dair anlatıları kayda almanın, teknik anlamda “göz dolduracak” çalışma beklentisi doğurması şaşırtıcı bir durum değildir. Ancak bu projenin odağında, ekranı dolduracak veya popüler kültürü besleyecek işlerden çok, bölgeye dair arşiv bırakma amacı yer almaktadır. Yani bu proje, her şeyden önce Trabzon hafızasına

katkı sunmak, yakın döneme yönelik akademik çalışmalara veri hazırlamak ve biraz da yaşadığımız coğrafyaya karşı sorumluluğu bir nebze olsun yerine getirmek niyetiyle hayata geçirilmiştir. Uygulama esnasında aşilamaz güçlüklerle karşılaşılmasa da her şeyin beklendiği veya planlandığı gibi yürütülebildiği de söylenemez.

Her çalışma gibi önünüzdeki projenin sınırlarını da çalışmanın “konusu” ve “hedefleri” belirlemiştir. Yani kısaca: Trabzon ve çevresinde dinî hayatın öne çıkan yönleri ve etkin isimlere dair tanıklıklar. Bu hususu tespit noktasında proje ekibinin gözettiği ve tercihte bulunduğu hassasiyetlerin bir eksiklik gibi algılanması doğru olmayacaktır. Mesela hocalarımızın da en az bizler kadar hassas olduğu tarihsel kişiler, kurumlar ve bazı kitlesel yapıları doğrudan zan altında bırakacak veya bu anlamda tartışmaya sebebiyet verecek beyanlardan kaçınılmıştır. Bu noktada olgusal durumlara yer verilmesi tercih edilmiştir. Yani yakın dönemin düşünsel tarihi, siyasal hareketleri üzerine çalışan ve belli grupların siyasetle ilişkisi üzerine akademik anlamda yoğunlaşanların bir eksiklik gibi görebileceği kapalı noktalar, projenin kuşatıcı hedefleri ve polemiklerden sakınma anlayışının bir sonucudur. Bu durum akademik tutarlılık ve tarihsel olayları mümkün olduğu kadar müdahalesiz aktarmaya çalışma anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda bizlerle görüşmeyi kabul eden hocalarımızın da yaptıkları konuşmalarda aynı hassasiyetleri paylaştığını gözlemlememiz bizleri fazlasıyla memnun etmiştir.

Proje kapsamında, “Karadenizli Hoca” üst vasfını taşıyan, Trabzonlu kırk hoca ile görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin bir kısmı, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde, bir kısmı İstanbul, Ankara, Bursa ve Sakarya’daki farklı mekânlarda, bir kısmı da hocaların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Bizleri evlerinde ağırlayan hocalarımıza ve aile fertlerine misafirperverliklerinden ötürü teşekkür ederiz. Yine bizlere mekân tahsis eden, kurumsal olarak destek olan İlahiyat Fakültelerine, resmî ve özel kuruluşlara şükranlarımızı sunarız. Ayrıca, bazı hocalarımız rahatsız olmalarına rağmen görüşme taleplerimize olumlu cevap vermişlerdir. Bu hocalarımıza hassaten teşekkür eder, her birine sıhhat ve afiyetler dileriz.

Online olarak erişime açılan bu görüşmeler pek çok farklı mekânda ve çeşitli şehirlerde oldukça yorucu bir koşuşturma ile kısa bir sürede gerçekleştirilmiştir. Özellikle resmî işler, kurumsal işleyiş ve beklenmedik bazı olaylar projenin yapılabilmesi için belirlenen sürenin büyük bir kısmından

proje ekibini mahrum etmiştir. Bu da, çekimlerin yapılması, kayıtların tek tek gözden geçirilmesi, özel konulara değinen fragmanların belirlenmesi, konuşmaların dökümü, basımı gibi çalışmalarını az bir zamanda ve yoğun bir tempo içerisinde yapmayı gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bu proje, sorumluluk olarak proje ekibini bekleyen akademik faaliyetlerin aksamadan yürütülmesiyle birlikte kısa sayılacak bir sürede hazırlanmak durumunda kalmıştır. Özellikle dökümlerin kısa sürede okunmasının gerekli oluşunun yanı sıra bunların tashihi ve gerekli bazı müdahalelerin yapılmasının ayrı bir akademik yük olduğu vurgulanmalıdır. Bu anlamda bazı konuşmalara müdahalenin bizi son derece zorladığı belirtilmelidir. Bu zorluklara rağmen bazen yazı dili bazen konuşma dili bazen de ikisi arası bir vasatın öne çıktığı bir kitap teşekkül edebilmiştir. Metinler okunurken zorunlu olarak bazı cümlelere editöryal dokunuşların yapıldığı, ihtiyaç durumunda anlamı bozmayan takdim ve tehirle başvurulduğu, tekrarların ve konuşma dilinin bir sonucu olan bazı belirsizliklerin çıkarıldığının göz önünde tutulması beklentimizdir.

Görüşmelerde hocalara; kendi aile fertleri, aile çevresinin ilme ilgisi, çocukluk dönemleri, tahsilleri, hocaları ve yürüttükleri faaliyetlere dair sorular yöneltilmiştir. Onlar da zihinlerinde yer tuttuğu kadar ve bazen de bizim ısrarlı sorularımıza tahammül ederek hatıralarındakileri aktarmışlardır. Aslında her birinin anlatımından; son bir asrın Trabzon’u, dinî ilimler sahasında önemli isimler ve yeni kurumsal dinî müesseselerin hangi vasatta kurulduğu ve yol aldığına dair bir tablo ortaya çıkmıştır. Bir hocayı ya da tarihsel bir olayı anlatırken her biri kendi veçhesinden baktığı ve bir detaya yoğunlaştığı için bütünüün parçaları birleşmiş oldu. Meraklıları adına, yeni açılan imam-hatip liseleri-ilâhiyat fakülteleriyle medreselerin farkları veya benzeştiği hususlara dair ipuçları belirginleşmiş oldu. İlim adamı yetiştiren evler, ilmiye sınıfına mensup aileler, bazı köylerin “karizmatik” kişiler sayesinde bir merkez hâline gelişi, Trabzon’un 1950 sonrası yeni çehresi ve daha gencecik olan imam-hatip liselerinin inşasının hangi şartlarda gerçekleştiği gibi pek çok detay hocalarımızın konuşmalarının satır aralarında ilgililerini beklemektedir. Kısacası bu çalışma, kırk hocanın anlatımından oluşan mütevazı bir arşiv çalışmasıdır. Ayrıca mülakatların tümünün kayda alınması ve bunların yayımlanması, ilerleyen yıllarda anlatıları daha da anlamlı hale getirecek, Karadeniz ve Trabzon hafızasının canlı kalmasını sağlayacaktır.

Projenin ifade ettiği anlam, konusu, çıktıları ve hedeflerinin anlatıldığı bir bölüm ve mülakatların dökümünden oluşan bu kitap, projeyi kalıcı hale getirecek unsurlardan birisidir. Özellikle değerlendirmelerin yer aldığı giriş bölümünde, bazı tespitler ve bağlantılarla mülakatlar için hazırlayıcı bilgilere yer verilmiştir. Projenin akademik değerlendirme kısmı olarak da görülebilecek olan bu bölümün, akademik metinlerin yoruculuğu yerine, daha ziyade akıcı olması hedeflenmiştir. Bunda da projenin hedef kitlesi yönlendirici olmuştur. Zira bu proje ile ilgili çıktılar, sadece akademik çalışma yapanları değil, yakın döneme ve Trabzon'a ilgi duyan herkesi ilgilendirmektedir. Bu bölümde, hem mülakatlarla uyumlu olsun, hem de okurlar için mülakatları anlamlı hale getirsin diye genel tabloyu göstermek amacıyla temel olabilecek bazı örneklere ve isimlere yer verilmiştir.

Çalışmamız pek çok kişi ve kurumun desteğiyle gün yüzüne çıkmıştır. Öncelikle projeyi kurumsal anlamda sahiplenen Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ve destekleyen Trabzon Büyükşehir Belediyesi'ne teşekkür ederiz. Kurumlar adına da özellikle Trabzon Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Emin Âşıkutlu ve Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Zorluoğlu, ayrıca en az onlar kadar kurumlar adına çalışmaları takip eden İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Doç. Dr. Süleyman Gür ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı Erdem Zekeriya İskenderoğlu beylere müteşekkirimiz. Projeyi yoğun akademik çalışmaları ve çeşitli sorumluluklarına rağmen sahiplenip yürütücülüğünü yapan Doç. Dr. Selim Demirci ve araştırmacı olarak sahada çalışan Doç. Dr. Eyüp Öztürk, Doç. Dr. Şenol Saylan, Doç. Dr. Fatih Topaloğlu, Doç. Dr. Süleyman Gür ve Öğr. Gör. Ahmet Cevdet Karaca beyefendilerin emekleri önünüzdeki çalışmayı ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma fakültemizden ve ihtisas kursumuzdan mezun öğrencilerimizin de yer aldığı proje olması hasebiyle de bizim için ayrı bir anlam taşımaktadır. Bundan dolayı projeye katkı sunan lisansüstü bursiyer öğrencilerimiz Fatma Rabia Nur Düzenli, Serpil Arslan ve Cansel Akgül'e müteşekkirimiz. Projemizin teknik sorumluluğunu üstlenen yönetmenimiz Murat Davulcu ve asistanı İdris Akyüz beylere de özverili çalışmaları için teşekkür ediyoruz. Metinlerin dökümünde bazı bölümlere göz atarak bizlerle fikirlerini paylaşan Mustafa Çil, Murat Ustakurt, Abdulkerim Malkoç, Murat Arif Güney, Nur Kübra Demirci, Ayşegül Balık, Sema Berber, Merve Vildan Ata ve Semih Aras'a da teşekkür borçluyuz.

Hassaten bizlerle görüşmeyi kabul eden, evlerinde, köylerinde, çalıştıkları kurumlarda bizleri ağırlayan hocalarımıza şükranlarımızı sunuyoruz. Son olarak “Trabzon’u hocalarla anılan bir şehir” hâline getiren tüm büyüklerimizi de hayırla yâd etmek istiyoruz. Zira arkalarında; şahsiyetli duruşlarıyla, dinmek bilmeyen gayretleriyle, bereketi günümüze kadar ulaşan talebeleriyle ve eserleriyle kendilerinden bahsedilecek temiz bir hayat bıraktılar. Ahirete irtihal etmiş olanlara rahmet, hayatta olanlara da sıhhat ve afiyet diliyoruz.

Trabzon 2023

Doç. Dr. Süleyman GÜR

İslami İlimler Uygulama ve Araştırma
Merkezi Müdürü

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Proje Yürütücüsü

Giriş

KARADENİZ'DE HOCA OLMAK:

HATIRALARA YANSIYAN YÖNLERİYLE

YAKIN DÖNEMDE DİNÎ HAYAT

1. Konu:

Zor Günlerin Hocaları

Erbab-ı kemâl sıkıntıda belli olur

Türkiye'nin yakın tarihi, birbirini izleyen ve zorluklarla sarılmış önemli olaylardan oluşmaktadır. Osmanlı'nın tarih sahnesinden yavaş yavaş çekilmesi hem dünyanın hem de üzerinde yaşadığımız coğrafyanın bir "Dünya Savaşı" yaşamasıyla nihayetlenmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi Anadolu toprakları açısından sorunların bitmesi anlamına gelmemiş aksine büyük sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Varlık-yokluk mücadelesi anlamı taşıyan bir Kurtuluş Savaşı verilmiş, yeni Türkiye Cumhuriyeti bu savaşların gölgesinde ve minnetle anılacak eşsiz fedakârlıklarla kurulabilmiştir. Ancak siyaset, ekonomi, sosyo-kültürel alanlar başta olmak üzere bu genç devleti bekleyen pek çok sorun vardı. Yani yakın tarihimiz açısından yirminci yüzyılın ilk yarısı oldukça "Zor Günlerdi."

Yeni şartlarda eskiyi ve ona ait olan dünyayı konumlandırmak çok da kolay olmamıştır. Çünkü Osmanlı kültürü içinde farklı bir yere sahip olan ulema ve onları yetiştiren medreselerin ihtiyaca cevap vermediği düşüncesi, modern tarzda yeni okulların açılmasına sebep olmuştu. Bu okulların daha ziyade sosyal ve fen bilimlerine ağırlık vererek onları öncelemesi; yani modern bilimlere odaklanması hem medreselerin hem de buralarda yapılan dinî ilimlerin dışarıda kalması anlamını taşıyordu. İnsanların dinî ilimlerin tahsilinden beklediği sosyal pratiklerden bazılarının nasıl yapılacağı da ce-

vap bekleyen başlıca sorundu. Söz gelimi, hayatlarının akışı içinde yeri olan ve yüz yıllardır uygulayageldikleri düğün, cenaze ve bayram gibi merasimlerin dinî veçhesini icra edecek insanlar nasıl yetişecekti? Onların alışageldikleri “sıbyan mektepleri” artık olmayacak mıydı? Dedelerine Yasîn okuyacak torunları kim eğitecek ve onlar Yasîn-i Şerîf’i nasıl öğrenecekti?

Anadolu’da insanlar bir yandan savaş ve yoksulluk vasatının doğurduğu zorlu şartlarla uğraşırken bir yandan da tevarüs eden geleneklerini nasıl sürdürebileceklerine dair cevapların peşine düşmüşlerdi. Bu sorular aslında insanların topyekûn meşgul olduğu meseleler değildi. Zira onları bekleyen, ailelerinin geçimini temin gibi zorunlu öncelikler vardı. Savaşın yordduğu bu toprakların ekilmesi ve biçilmesi de lazımdı. Aslında bu insanları bazı olayların doğrudan sonuçları ilgilendiriyordu. Çünkü onların gözleri Ramazan gecesi camiye gittiklerinde kendilerine terâvîh namazı kıldırarak hocalarını ve sahurdan sonra dinleyecekleri mukabeleyi aramaktaydı. Bu vasatta iş tamamıyla eskiyi bilen ve yeniyi gözlemleyebilen güngörmüş; yani “eski hocalara” düşmekteydi. Karadeniz’in hocalarının misyonu da tam bu şartlarda belirivermişti.

Osmanlı Devleti’nin en zor günleri, Rusların Trabzon’a kadar gelişi, Kurtuluş Savaşı’nın meşakkati, yeni bir devletin kuruluşu, hilâfetin kaldırılışı, medreselerin kapatılması ve tek parti döneminin din politikaları gibi son derece önemli hâdiseler yaşanmaktaydı. Anadolu Müslümanlarının günlük hayatına, uzun süre hafızalarda yer tutacak bir kelime işte bu şartlarda dâhil olmuştur: Yasak! Zor günlerden hafızalarda kalan kelimelerin başında bu sözcüğün yer alması ne kadar da şaşırtıcıydı. Mesela artık ezanı Arapça okumak yasaktı.

Bu topraklar açısından yirminci yüzyılın ilk yarısı, sadece işgale maruz kalma tehlikesini yaşamak ve bir kurtuluş savaşı vermenin zorlukları ile mücadele etmek anlamına gelmiyordu. İnsanlar dinî ve kültürel geleneklerini bir sonraki nesle aktarma adına da birtakım zorluklara katlanmak durumunda idi. Birkaç yıl önce resmî destek ve maddî imkânlarla yürütülen alışılmış bazı vazifeleri artık ağır meşakkatlerle icra etmek gerekiyordu. Yine kurulu mekânlar ve müesseselerde yerine getirilen dinî eğitim faaliyetlerinin yerini çoğunlukla araziler, tarlalar, dağlık alanlar ve gözden ırak yerler almak zorunda kalıyordu.

Belli sıkıntıların kuşattığı bir dönemde hoca olmak, “yasak” kelimesinin
KARADENİZ’DE HOCA OLMAK

kuşattığı alana karışmadan yerine getirilebilecek; yani fedakârlık bekleyen bir işti. Yeri geldiğinde evinin bir köşesini okul gibi değerlendirmekti. Okutmak karşılığında, ücret beklemeyi bırakın, uzak yerlerden gelen talebelerin sıkıntılarını da yüklenmekti. Hepsinden önemlisi, bu işi resmi hassasiyetleri de dikkate alarak, karakol görmeden sürdürme çabasıydı.

Bu çalışma vesilesiyle kendileriyle mülakat yapılan “hocalar”, yirminci yüzyılın ilk yarısında eğitim-öğretim faaliyetlerini yürütmüş, bu zor günlerin Trabzonlu hocaları değildir. Ancak onları görmüş, onların bir şekilde meclislerine katılmış ve onlardan bazı hatıralar dinlemiş hatta onların hazır bulunduğu meclislerde icâzet almış ilim talebeleridir. Yani her hâlükârda bize zor günlerin hocalarına dair anlatacakları bir şeyler olan kimselerdir.

Bu mülâkatlarda kendileriyle görüşme yapılan Trabzonlu hocalar, 1940’lı yıllardan sonra dünyaya gelmiştir. Yani onların eğitim-öğretime başladıkları 1940’ların üçüncü çeyreği veya 1950’li yıllar, Türkiye’nin din eğitimi açısından nefes almaya başladığı dönemlerdir. Ancak bu nefesin rahatlığının da getirdiği problemler olmuştur. Hocaları kadar olmamakla birlikte onlar açısından da yaşanan zaman oldukça zorluklarla doluydu. Zira açılması kararlaştırılan imam-hatip liseleri her şeyiyle yeniydi. Binası, hocası ve öğrencilerinin kalacağı bir mekânı olmayan bu okullarda, öğrenci veya hoca olmak, üzerinden geçen yaklaşık yetmiş beş yıla rağmen anlatılanları anlamlı kılacak pek çok şeye tanık olmak demektir. Zira medreseli hocaların akabinde dinî eğitim veren kurumlardan yoksun geçen bir fetret döneminden sonra “imam-hatip okullarının” ilk öğrencileri ve ilk hocaları olmak başlı başına bir değerdi. Aynı tarihlerde açılan ilâhiyat fakülteleri ve Yüksek İslam Enstitüleri de ilklerle anılan kurumlardı.

Şu durumda kendileriyle mülakat yapılan “hocaların” dinledikleri hatıralar kadar yaşadıkları da yakın dönemimiz açısından ayrı bir öneme sahiptir. Ancak bu toprakların zor günleri onlar açısından da bitmemiştir. Ülkenin Başbakanı’nın asılmasıyla sonuçlanan bir darbe, yetmişlerde öğrenci olayları, seksenli yılların başında da başka bir darbe, bu neslin bizzat gözleri önünde gerçekleşmiştir. Bu hâdiselerin her birinin de din eğitimi açısından doğurduğu olumlu-olumsuz bazı sonuçları olduğu, daha da önemlisi ülkemiz açısından anlatılması gereken zorluklarla dolu olduğu belirtilmelidir. Bundan dolayı zaman zaman hocalarımızın İstanbul, Ankara, Bursa veya başka şehirlerde yaşadıkları tecrübelere de temas edilmiştir. Çalışmamızın

“Karadeniz” ve özellikle “Trabzon ve çevresi” şeklindeki sınırlarını zorlamamak adına bunlar kısa tutulmuştur. Bu konuda hem çalışmamıza destek olan hocalarımızdan hem de dinleyici ve okuyucularımızdan anlayış beklendiği belirtilmelidir. Vurgulamak gerekir ki hocalarımızın hayatlarının her aşamasındaki tecrübeleri bizler için kıymetlidir. Ancak hayat hikâyelerinin tümüne detaylı yer veren bir akışın proje sınırlarını aşacağı ortadadır. Bundan dolayı genellikle görüşmelerde ve yayın sınırlarını belirlemede “Trabzon” sınırı muhafaza edilmeye çalışılmıştır.

Kendileriyle yapılan mülakatların dökümünü okuyacağınız hocaları aynı zamanda dinleme imkânı da bulunmaktadır. Bu çalışmanın kendine has yönlerinden birisi budur. Yani hocaların anlatımları sadece yazıya dökülmemiş dijital ortamda da kayıt altına alınmıştır. Bu, anlatılanların her birini zaman geçtikçe çok daha kıymetli hale getirecektir. Zira bu bilgiler henüz pek çok kimsenin elde etme imkânı bulunan bilgilerdir. Ancak bir süre sonra bu imkân ortadan kalkacağından hem bu notlar hem de dijital kayıtlar birer tarihî belge olarak kıymetini muhafaza edecektir. Bu anlamda projemizin temel hedefi sadece bu hocalarımızı ve yakın döneme dair anlatıları ilgililerle buluşturmak değil, yakın dönemle ilgili mütevazı bir arşiv sunmaktır. Çünkü Trabzon merkezli bu çalışmanın benzerlerinin, gerek bölgemizdeki farklı iller merkeze alınarak, gerekse Anadolu’nun farklı bölgelerinde yapılması, ülkemizin tamamı açısından eşsiz bir arşiv imkânı sunacaktır. Antalya ve Akdeniz’de bu çalışma yapıldığında Elmalılı Hamdi Yazır ve Ahmed Hamdi Aksekî’nin, Ege’ye geçildiğinde İzmirli İsmail Hakkı’nın, İç Anadolu’ya geçildiğinde İskilipli Âtîf Efendi’nin, Marmara’ya geçildiğinde Hasan Basri Çantay’ın ve Abdurrahman Gürses’in, İstanbul’a geçildiğinde Ali Haydar Efendi, Bekir Hâkî Efendi, Ömer Nasuhi Bilmen’in... nasıl yetiştiği ve onların kimleri yetiştirdiği ortaya çıkacaktır. Yani diğer şehirlerin ve bölgelerin yaşayan hafızalarının yakın döneme dair anılarının yitirilmeden kayda alınmasını teşvik bu çalışmanın en önemli hedeflerinden birisidir.

Kendisiyle mülakat yapılan kırk hocanın her biri, ilmi geçmişi, yetişme tarzı, temsil imkânı, yaşı, görüşme talebini olumlu karşılaması, Trabzon veya Trabzon dışındaki dinî kurumların gelişimine katkı sunması ve benzeri kriterlere göre tespit edilmiştir. Yapılan mülakatların sonucunda, hocalarımızın ilk tahsillerini genellikle köylerinde yaptıkları, ekseriyetinin hafız olduğu, bir kısmının hıfzını kendi köyünde hatta ailesinin yanında, bir kısmının ise civar köylerde ya da şehir merkezinde tamamladıkları ortaya çıkmıştır.

İmam-hatip okullarını örgün olarak ya da dışardan bitirme sınavlarıyla bitirdikleri ve çoğunlukla yukarıda zikri geçen olayların gölgesinde ilâhiyat fakültesi veya Yüksek İslam Enstitüsü'nde tahsil yaptıkları görülmüştür. Ardından da imam-hatip, öğretmen veya akademisyen oldukları ya da bir kurumu yeniden imar etmek gibi görevler üstlendikleri anlaşılmıştır. Bu anlamda buradaki hikâye genel olarak Karadeniz ve özel olarak Trabzon'un değil "Türkiye'nin hikâyesidir."

Çalışmamızı ayrıcalıklı kılan husus, dinî ilimler açısından son derece dikkat çeken bir şehir ve bölge ekseninde son dönem hakkında fikir edinmemizi sağlayacak detayları ihtiva etmesidir. Bunlar da bir araştırmanın veya bazı varsayımların neticesi değil "tanıkların" anlatımıyla ortaya konulmuştur. Hocalarımızın bir asra yakın serüvenin hangi aşamasında ne tür bir misyon yüklendikleri ise video kayıtlarında ve elinizdeki kitabın sayfaları arasında kendisine yer bulmuştur.

Ayrıca hocaların hatıralarında evleri, köyleri ve okumak için geldikleri merkezlerde ne tür ortamlarda bulduklarına, kimlerden neler okuduklarına, bazen de şahit oldukları süreçlerin iyi veya eksik yanlarına işaret etmeleri, yakın dönemle farklı boyutlarla ilgilenenler açısından kişisel yorumları da içeren bir arşiv imkânı sunacaktır. Buna göre halkın dine-siyasete ve bazı önemli olaylara bakışının ipuçları buradan elde edilebilecektir. Burada "ipuçları" kısmının altı çizilmelidir. Zira bu çalışma herhangi bir kitle, grup veya parti hakkında olumlu veya olumsuz bir kanaat oluşmasını amaçlamadığı gibi mülakatta sorulan sorularda da bu hassasiyet korunmuştur. Yani mümkün olduğu kadarıyla yanlış anlamaya müsait şeylerden hem hocalarımız hem de mülakatçılarımız kaçınmıştır. Bu anlamda hocalarımızın da son derece hassasiyet sahibi olduğu burada memnuniyetle ifade edilmelidir. Ancak bazen isimlere veya benzeri kitlesel yapılara, sadece bir duruma işaret etmek adına konuşma yapanın hâdiseyi tasvir edebilmesi maksadıyla değinilmiştir. Bu yönüyle çalışmamız kişisel değerlendirmeleri öne çıkarmaktan çok dönemselsel tasviri öne çıkarmıştır. Ancak önemli olayları ve bazı isimleri olduğu gibi kayda alma hassasiyeti tamamıyla kayıtları izleyenler veya bunlardan elde edilen dökümleri okuyanlar için yeni pek çok çıkarıma ve akademik çalışmaya kapı aralayacaktır.

Bazı olayların veya siyasî hâdiselerin detaylarına niçin girilmediği şeklinde kimilerince eksiklik bazılarınca da projenin zayıf yönü olarak görülebile-

cek husus, çalışma ekibinin ortak tercihi, geride daha kalıcı ve kuşatıcı bir eser bırakma çabasının bir neticesidir. Mülâkatların merkezine “Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat” alt başlığının konulduğu belirtilmelidir. Bu noktada başta siyaset, sosyoloji, din eğitimi gibi alanlar olmak üzere yakın tarihle ilgilenenler kendi disiplinlerinin bakışıyla, yapılan röportajlardan pek çok çıkarımda bulunabilecektir.

2. Hedef:

Karadeniz Hafızasına Katkı

“Hayatımın değişmesine o zatın gayreti sebep oldu”¹

Günümüz iletişim imkânları açısından dijital ortamın sunduğu pek çok fırsattan söz edilebilir. Henüz matbaanın olmadığı dönemlerde bir âlim “anı değeri” olan kişisel eşyaları dışında hem yazdığı hem de istinsah ederek çoğalttığı kitapları geride bırakabiliyordu. Mesela hiçbirinin ses tonu, konuşma şekli ve uzun uzun kendilerini anlattığı videolara erişme imkânına malesef sahip değiliz. Onlarla ilgili bilgilerimizi kitaplarda yer alan notlardan tespit etmeye çalışıyoruz. Kendilerini dinleme ve olaylara bakışlarını öğrenme imkânımız olmadığı gibi bazı kitapların bile onlara aidiyetini tespit için uzun uğraş içine girmemiz gerekiyor. Anakronik gibi görünen bu beklenti esasında yapılmaya çalışılan işin sadece günümüz değil gelecek nesiller için ifade edeceği anlamı belirginleştirmektedir.

Trabzon’da eğitim ve öğretim faaliyetleri yürütmüş, Diyanet İşleri Başkanlığı, imam-hatip okulları ve ilâhiyat fakültelerinde görev yapmış bazı Karadenizli ve özellikle Trabzonlu hocalarımızın yazılı hatıratlarının Karadeniz hafızası açısından önemli olduğu belirtilmelidir. Meselâ Prof. Dr. Bekir Topaloğlu’nun (ö. 2016) *Günlerim Böyle Geçti “Hatıra ve Günlükler”*² ismiyle neşredilen kitabı; Cumhuriyetin ilk yılları, imam-hatip okulları ve ilâhiyat fakülteleri açısından son derece önemlidir. Zira Bekir Topaloğlu Hoca, ismi bunların hepsi ile bir şekilde anılan öncülerdendir. Kendisinin

1 Merhum Yusuf Bilgin için Halil İbrahim Şahin Hoca’nın ifadeleri.

2 Ensar Neşriyat: İstanbul, 2021.

Trabzon/Dernekpazarı Taşçılar Köyü'nde 17 Kasım 1932 yılında dünyaya geldiğini, sıbyan mektebine gittiğini, Lekur Hoca diye tanınan Muhammed Hanefi'den hafızlığa başladığını ve temel Arapça öğrenimine yönelik ilk eserleri ondan okuduğunu, 1952-53 yılında dayısı Mehmet Yahya Kutluoğlu'nun teşvikleriyle İstanbul İmam-Hatip Okulu'na girdiğini ve devamında pek çok olayın içinde aktif olarak yer aldığını söylediğimizde durum daha da anlaşılır hale gelecektir. Kendileriyle görüşme yaptığımız hocalarımızın da yollarının onunla kesişmesi ve naklettiği bazı detaylar, Topaloğlu'nun son dönemdeki etkisini teyit etmektedir.

Benzer şekilde Trabzonlu hocalardan biri olan, yüzlerce hafız yetiştirmiş Topal Hoca Mehmet Hanefi Kutluoğlu'nun (1880-1976) biyografisi de kayda değer detaylar içermektedir.³ Ali Kemal Saran'ın *Omuzumda Hemençe Cumhuriyet Devrinde Bir Medrese Talebesinin Hatıraları*⁴ başlıklı eseri de Karadeniz'e ve Trabzon'a dair bir "hocanın" notlarından oluşmaktadır. İmam-hatip okulları denilince akla gelen isimlerin başında yer alan ve Celâl Hoca olarak bilinen Mahmut Celalettin Ökten'in (1882-1961) hayat serüveninin Trabzon'da başlaması da kayda değer bir detaydır.

Bölgenin yakın dönem hafızası açısından kendisine değinilmesi gereken çalışmalardan biri olarak Süleyman Gür tarafından hazırlanan *Zenolu Müderris Gürcizade Ahmed Efendi ve Evrakı Metrûkesi*⁵ başlıklı kitaba özellikle değinilmelidir. Zira bu kitapta sadece bir müderrisin biyografisi üzerinde durulmamış, onu çevreleyen şartlarla ilgilenilmiş kısacası dönemin okuması da yapılmaya çalışılmıştır. Gürcizade Ahmed Efendi, bölgedeki medreseler, kütüphaneler, icâzetnâmeler, hocaları, talebeleri ve irtibatlı olduğu kimseler bağlamında ele alınmıştır. Bu da kitaba yakın döneme dair pek çok detayın girmesini sağlamıştır.

Benzer şekilde Abdülvahit İmamoğlu da *Köprübaşı Yöresinde Yetişen Medrese Âlimleri ve Din Eğitimine Katkıları*⁶ isimli kitabında Köprübaşı ekseninde dinî ilimler ve katkısı olanlarla ilgilenmiştir. Bu eserler dışında Mehmet Rüştü Âşıkutlu, Ali Haydar Özak ve Hafız İsmail Hakkı Efendi gibi pek çok isme

3 Mehmet Yahya Kutluoğlu, *Topal Hoca (Hacı Lekur) Mehmet Hanefi Kutluoğlu*, Trabzon: Dernek Pazarı Köyleri Vakfı, 2004.

4 İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.

5 İstanbul: Hayat Akademi, 2016.

6 Trabzon: Değişim Yayınları, 2015.

dair irili-ufaklı biyografi çalışmaları bulunmaktadır. Ayrıca Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından organize edilen ve sonrasında yayınlanan *1. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu* (2 cilt)⁷ isimli çalışma da bölgenin hafızası açısından kayda değer detayları içermektedir.⁸ Zira sempozyum Trabzon tarihi açısından önemli bazı hâdise ve kişilere yoğunlaşarak fikir vermekle kalmamış, ülkemizde Trabzon merkezli çalışma yürüten akademisyen-eğitimci pek çok kişiyi bir arada görme fırsatı sunmuştur. Yayınlanan tebliğlere bakılarak “Trabzon ve Dinî Hayat” başlığı altında kimlerin ele alınabileceğine dair genel bir malumata bu eserden hareketle ulaşılması mümkündür.

Trabzonlu bazı hocalara dair hatırat ve biyografi kabilinden başka kitaplarla zenginleştirme imkânı olan bu bilgilerin yakın dönemin ilmî çalışmalarını ve bu faaliyetlerin sosyal-siyasal hâdiselerden etkilenme boyutunu ifadeye yeterli olduğunu söylemek zordur. Aslında bu kitapların çoğunda yer verilenler; bir hocanın gözlerini dünyaya açtığı evine dair zihninde kalanlar, ilk sıbyan mektebine giderken hissettikleri, anne-babasının anlatılarından dünyasında yer tutanlar, etrafında gelişen olaylara dair gözlem ve hisleri yansıtan anlatılar değildir. Eğer biz bahsi geçen hocaların -“anakronik” bir şekilde ifade etmek gerekirse- bu anlamda kayıtlarına sahip olsaydık, bu bilgilerden bir kısmına vakıf olacaktık. Mülakatlarda heyecanlanan, ağlayan, sesi titreyen veya bizi eğitimci/büyük titizliği ile yeri geldiğinde “ikaz” eden hocalarımızın bu hallerini izleme imkânımız var. Belirtmek gerekir ki hiçbir yazılı anlatı söz sahibinin hislerini bize yansıtamayacaktır. Bu anlamda sadece Şükrü Öztürk hocanın Trabzon İmam-Hatip Lisesi'ndeki bazı çalışmalarını anlatırken yaşadığı heyecanın ve hislerinin hem mülakat esnasında hem de tekrar dinlerken bizi duygulandırdığını belirtmeliyiz.

Kırk elli yıl önce veya günümüzde sıradan olan bilgilerin bir zaman sonra olayların dışındakiler için çok farklı anlamlar ifade edeceğini tarihsel tecrübeden ve meraklarımızdan anlıyoruz. Söz gelimi 1961 yılında bir icâzet merasiminde, hocasıyla birkaç haftadır provasını yaptığı on dakikalık konuşmasını tatbik eden klasik eğitim almış bir talebe ve artık “hoca adayı”, nasıl bir tarihsel sahnenin parçası olduğunun kendisi bile farkında değildir.

7 Editör: Şenol Saylan-Betül Saylan, Trabzon: Trabzon Büyükşehir Belediyesi, 2016.

8 Burada maksat konuya dair detaylı bir literatür zikretmek değildir. Bahsi geçen çalışmalar örnek kabilinden zikredilmiştir. Bunlar dışında da pek çok kıymetli çalışma söz konusudur.

O gün yaşananların ve çekilen fotoğrafların yetmiş sene sonra görenlerde uyandıracığı hissi kim bilebilir ki! Hâlbuki hocası, cemiyete katılanlar, üzerindeki kıyafetler ve ortama dair anlatacağı her şey, bu ânı yaşamayanlar için tarihi kıymete sahiptir. Nihayetinde yapılan merasim bir ilim talebesinin şahsı için önemli olduğu kadar Trabzon, Karadeniz ve Türkiye'nin yakın dönem dinî hayatı açısından da kayda değerdir. Bundan dolayı 2023 yılında, 1961 senesindeki icâzet merasimine dair, katılımcılardan birinin anlatımı hem günümüze hem de ileriye çok şey söyleyecektir.⁹ O merasimlerin icra şekli, davetlerin nasıl yapıldığı, iştirak edenlerin nasıl ağırlandığı ve nelerle meşgul oldukları bölgedeki ilmî faaliyetlerin “finali” olmanın yanında ileriye taşınması gereken yönler de sahiptir. Bu anlamda sorularımız arasında da yer aldığı üzere hocalarımız icâzet merasimlerine dair önemli detaylar aktarmıştır. Gençliğinin ve tabiatının heyecanıyla provasını yaptığı konuşmayı değiştiren Ahmet Cemal Niyazoğlu Hoca'nın, icâzet merasimindeki anısını kendi anlatımı daha da farklı hâle getirmektedir. Dönemin şartlarında on dakikalık vaazı için seçtiği ifadeler anlaşılabilir görülmüştür. İlginç olan ise hocalarının bu genç talebeye bir şey demeden süreci geçiştirmesidir.

Bölgede alınan icâzetlerin mahiyeti konusunda Hacı Hasan Efendi'nin aldığı icâzetler fikir verecektir. Zira o, hocalarından genel ilmî icâzet dışında ferâiz, *Kaside-i Bürde*, hadis ve *Delâilü'l-Hayrât* icâzeti almıştır.¹⁰ Bu icâzetler bölgede mücâz olan pek çok kişinin icâzetnâmesinin hem çerçevesini hem

9 Bu anlamda 2 Ekim 2023 tarihinde Trabzon Hayri Gür Spor Salonu'nda 1461 hafıza verilen icâzet merasimiyle, ellili ve altmışlı yılların icâzet merasimlerinin hem fotoğraflarının hem de içeriğinin karşılaştırılması değişen şartlar hakkında fikir verecektir. İlerleyen yıllarda Hayri Gür Spor Salonu'ndaki programın resminin ve kayıtlarının, başta tercih edilen mekân ve katılımcıların çeşitliliği (ve şu an göremediğimiz pek çok yön) olmak üzere ifade edeceği değeri görme imkânına sahip olamayacağız. Ancak Çaykara'da Hacı Hasan Erol'un evinin önünde yapılan icâzet merasimi ve o güne ait fotoğraflarla Hayri Gür Spor Salonu'ndaki tablonun yan yana bir değerlendirmesinin yapılması sosyolojik ve politik açıdan kayda değerdir. Merhum Hacı Hasan Efendi'nin ve etrafını saran “sarıklılar” ve halkla birlikte vakur ve mütevazı bir program söz konusudur. Türkiye'nin gelişen iktisadî ve siyasî şartlarının bir yansıması olarak oldukça büyük bir salonda başta Diyanet İşleri Başkanı olmak üzere üst düzey bürokratların katılımıyla gerçekleştirilen 2023 Ekim ayındaki program ise ayrı bir resim sunmaktadır. Burada din eğitiminin seviyesi açısından kritik soru şudur: yetmiş yıl sonra bu iki fotoğrafın yanına konulacak üçüncü fotoğraf nerede çekilecek ve resimlerde kimler olacaktır?

10 Bilgi için bk. Yunus Vehbi Yavuz, “Çaykaralı Hacı Hasan Efendi”, *Kur'ân Hadimleri*, Ed. Süleyman Gür, 89-128.

de içeriğini belirginleştirmektedir. Özellikle ferâiz icâzetinin mirasa müteallik işler için elzem, *Kaside-i Bürde*'nin bir nevi teberrük, *Delâil*'in ise tasavvuf ve ezkâr kültürünün bir yansıması olduğu belirtilmelidir.

Bu arada şunu da ifade etmek gerekir ki bir hocayı konuşturmak hem çok zordur hem de çok kolaydır. Kolaydır çünkü halk arasında da dillendirildiği üzere hocalar konuşmayı severler. Buna göre, dışarıdan bakıldığında hocalarla mülâkat yapmak çok kolay bir iş gibi görülebilir. Hatta meşakkatini proje ekibinin bildiği bu iş hafife bile alınabilir. Zordur çünkü hocalar sizin istediklerinizi anlatmak durumunda kaldıklarında isteksiz davranabilirler, kısa cevaplarla geçiştirebilirler ya da kendi bildiklerini okuyabilirler. Nitekim projemizin en zor tarafının bu olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü bazı hocalarımız belli konuları anlatmakta ya isteksiz olmuşlar ya da belli sorulara kendi istedikleri gibi cevaplar vermişlerdir. Mülâkatlar okunurken veya dinlenirken bu duruma dair örneklerle sık sık karşılaşılacaktır.

Öte taraftan, yaşı oldukça ilerlemiş bir hocanın 2023 yılında 1950'li veya 1960'lı yıllardaki olayları detaylı bir şekilde anlatması, bahsettiği isimlerle ilgili konuşması, mesela hafızlık hocasının, o günlerde hiç merak etmediği halde, kimlerden okuduğu, köye nereden geldiği gibi konularda detay vermesi hiç de kolay olmasa gerek. Çünkü insan bir durumu yaşarken hâdiselere, ileride bunları insanlara detaylı bir şekilde anlatacağım, şu hâlde hiçbir detayı kaçırmamalıyım diye bakmaz. Hâl böyle iken biz hocalarımızdan ailelerine, çevrelerine, sıbyan mekteplerine, medreselere, eğitim-öğretim süreçlerine, hocalara ve benzeri konulara dair sorular sorup detay almaya çalıştık. İtiraf etmeliyiz ki bu anlamda hem okuyucuya hem de dinleyiciye bilgi aktarmak için kendilerini yordular ve büyük bir gayret gösterdiler. Bundan dolayı kendilerine müteşekkirimiz. Zira verdikleri her bilgi, zikrettikleri her isim, yaşadıkları her olay, anlattıkları her hatıra, Karadenizli Hoca ve daha özel ifadesiyle Trabzonlu Hoca anlatısına eklenecek bilgi birikimi açısından son derece kıymetlidir.

Anlatılardaki detaylar açısından bakıldığında ortaya çıkan hususlardan birisi şudur: Trabzon 1960'ların sonunda dinî tedrisatta Türkiye açısından bir ilke ev sahipliği yapmıştır. Cumhuriyet tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın düzenlendiği ilk aşere-takrîb kursu Trabzon'da, üstelik Of İlçesi'nin bir köyü olan Çifâruksa'da (Uğurlu'da) açılmıştır. Bu bilginin tarihsel olarak kıymetini arttıran, İstanbul'daki kıraat üstatlarının da kursun hocası Meh-

KARADENİZ'DE HOCA OLMAK

met Rüştü Âşikkutlu'yu işaret etmeleridir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın en tepesindeki yetkili isimler Çifâruxsa'ya kadar gelerek Âşikkutlu hocaya taleplerini iletmışler ve neticesinde bu kurs köyde yapılmıştır. Buraya kadar aktarılanlar tarihsel olarak kıymetli bilgilerdir. Ancak bir köyün imkânları ve bir kurrânın ihtisas eğitimi vereceği şartları dikkate aldığımızda, bölgesel hafıza açısından kayda değer detaylara dikkat çekilmesi gerekir. Bu kursa katılanlar nerede misafir edilmişlerdir? Gıda ve barınma ihtiyaçları nasıl karşılanmıştır? Köy sakinleri bu kursiyerlere hangi nazarla bakmışlar ve onları nasıl karşılamışlardır? Bu soruları çoğaltmak mümkündür. Ancak her hâlükârda bir köydeki kurs için kayda geçirilmesi gereken detaylar olacağı belirtilmelidir. Bu anlamda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın köyü nasıl tespit ettiğinden kursiyerlerin kimler olduğuna kadar bazı bilgileri "irtibatlı" isimlerden öğrenme imkânına sahibiz. Kursun başında bulunan Mehmet Rüştü Âşikkutlu'nun aile efradından birisi olan Prof. Dr. Emin Âşikkutlu'nun anlatacakları detaylar "içeriden" bilgiler olması hasebiyle kıymetlidir. Ayrıca o günlerde çok da ileri yaşlarda olmayan Hikmet Arslantürk Hoca, amcası kurrâ-hafız Muharrem Arslantürk ile bu kursların yapıldığı mekânda hazır bulunmuş ve köyde misafir olmuştur. Amcasıyla köye gelen bir çocuğun Mehmet Rüştü Âşikkutlu ile ilgili gözlemleri "Çifâruxsa" hafızası adına dikkat çekicidir. Zira talebelere aşere-takrîb gibi ileri düzeyde ihtisas eğitimi veren kurrâ bir hoca, bir çocuğun da ilk eğitimini takip etmiş, ona ilk ilmi notlarını tutturmuş ve zihninde güzel anılar bırakmıştır. Hikmet Arslantürk Hoca'nın bu anıları ve yazıları hâlâ saklıyor olması bizler açısından kıymetli bir belgenin muhafazası olmaktadır.

Trabzonlu hocaların öyküleri sadece köylerinin veya ilçelerinin hikâyesi değildir. Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nin kurulması, gelişmesi, öğrencileri, hocaları ve yakın şahitlerin gözünde nasıl yer ettiği de önemlidir. Yakın dönemde kendilerinden söz ettiren bazı isimlerin Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nde aktif olması ve birbiri ile irtibatlarına bakıldığında bu durum daha iyi müşahede edilecektir. Söz gelimi Cansız Hoca, Yaşar Nuri Öztürk, Haydar Baş gibi isimler bu okulun kapısından hoca-talebe olarak girmiş kimselerdir. Sadece Trabzon değil Giresun ve Ordu İmam-Hatip Lisesi açısından da önemli sayılacak detaylar söz konusudur. Giresun Seka Kâğıt fabrikasının bir gurbet hayatını beraberinde getirmesi, bazı Trabzonluların bu şehre ve okula gitmesine vesile olmuştur. Mesela Çaykaralı olan Prof. Dr. Ahmet Yıldırım'ın imam-hatip lisesini Giresun'da okuması bu durumun bir sonu-

çudur. Ordu İmam-Hatip Lisesi Rıza Selimbaşoğlu hocanın titiz çalışmaları ve büyük emekleri ile kurulabilmiştir. Rıza Selimbaşoğlu Çaykara'dan Maçka'ya selden dolayı göçmek zorunda kalan bir ailenin mensubu olarak imam-hatip liseleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurumsallaşması sürecinde ciddi katkılar sunmuş bir kimsedir. Aslında yakın dönem Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir kurum olarak gelişimi ve Tayyar Altıkulaç'ın "ekibi" açısından Trabzonlu Rıza Selimbaşoğlu ve Şükrü Öztürk'ün anlattıklarının, Karadeniz hafızası açısından kayda değer pek çok yönü bulunmaktadır.

Bu projenin temel hedefi bizzat anlatılara dayalı dijital ve basılı bir arşiv bırakmaktır. Trabzon'un bir köyünde yakın dönemin en yoğun kıraat eğitiminin verildiği ve yine bir köyün kıraat alanında neredeyse bir "ekole" ev sahipliği yaptığı ehli tarafından bile unutulmaya yüz tutmuştur. Hacı Hasan Efendi'nin (Hasan Rami Yavuz) yine bir köyde, mütevazı ancak bir o kadar da bereketli tedrisatının hafızalardaki yeri tozlanmaya başlamıştır. Hâlbuki buralarda mihrapları dolduran kârifler-hatipler, öğretmenler ve akademisyenler yetişmiştir. Yani yirminci yüzyılın üçüncü çeyreği açısından dinî eğitimin ana damarlarından birisinin kaynağı iki köy olmuştur. Akabinde ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nı, ilâhiyat fakültelerini ve imam-hatip liselerini besleyen de yine buradaki zemindir. Zira yeni yeni oluşan bu kurumların talebelerinin medrese geçmişinin olması, seviyeli talebeler anlamına gelmekteydi. Hocaların hatıralarında yer alan fakülte günlerine dair anlatımlarda, aldıkları klasik eğitimin "konforunu" fakülte günlerinde hissettikleri anlaşılmaktadır. Ancak yeni kurumsal anlayış ve akademik bakışla bu temeli besleyenler Türk Akademisine katkı sunarak öncü akademisyenler arasına girmiştir.

Bu projenin çıktısı olan kayıtları dinleyenler ve eseri okuyanlar, Trabzon'un bir asırlık önemli simalarına dair anıları, bu kimselerin birbiri ile bağlarını ve Cumhuriyet'in ilk neslinin ve ikinci neslinin dinî sahadaki faaliyet alanını görme imkânı bulacaklardır. Ramazanlık için başka illere giden hafızlardan Cumhuriyet tarihinin ilk aşere-takrîb-tayyibe ihtisas kursuna geçişin arka planını göreceklerdir. *Emsile-Binâ-Maksûd* eğitiminden Arap Dili ve Belâğatı kürsüsüne, yeni sözlükler ve Arapça kitaplar hazırlamaya giden süreci daha iyi anlayacaklardır.

3. Çıktılar:

Kişiler Arası İlişki Ağı ve

Yeni Dinî Eğitim Kurumlarını Besleyen Damarlar

Bir insanı yetiştiren nedir? şeklindeki soruya herkes kendi zaviyesinden farklı cevaplar verecektir. Ancak insanın donanımlı bir şekilde yetişmesi, onu geliştirecek bir muhite, kişinin gayretine ve tarihin ona sunduğu fırsatlara bağlıdır. Bunlardan herhangi birisinin eksikliği, misyon yüklenen kişileri beklentiler açısından işlevsiz hâle getirecektir. Bu açıdan bakıldığında, Karadeniz toprakları ve iklimi bölgede yaşayanlara çay ve fındık yetişmesi için nasıl imkân vermişse, bu toprakların ilmî ve kültürel havası da “insan”, “hafız” ve “hoca” yetiştirme noktasında aynı atmosferi cömertçe sunmuştur. Bölgedeki hoca-talebe bağının hem Trabzon’da hem de ülkemizin muhtelif şehirlerinde katkılarla devamlılık arz etmesi, buradaki eğitim faaliyetinin sınırlı bir zamanda ve birkaç kişiyle yürütülen istisnai bir çaba olmadığını göstermektedir.

Burada öncelikle aile faktöründen söz etmek gerekecektir. Ailenin her açıdan kişinin yetişmesinde önemli bir yere sahip olduğu bilinen ve tecrübeyle sabit bir husustur. Bundan dolayı kendileriyle görüşme yaptığımız hocalarımıza yöneltilen ilk sorunun aile büyükleri olması hem kişisel olarak aile fertlerinin yönlendirici etkisini tespit edebilmek hem de ilmî anlamda canlılığı aile temelli görebilme amacını taşımaktadır. Beklendiği üzere pek çok hocamızın annesinden, babasından ve dedesinden gördüğü dinî teşvik ve aile büyüklerinin isimlerinden kaynaklı yönlendirme, onların gelişimine ciddi katkılar sunmuştur. Tanınmış Maçka müftülerinden Halit Aydın Hoca’nın babasının saygın bir hoca olması (Hafız İsmail Hakkı Hoca), Halit Aydın Hoca’nın oğlu İsmail Hakkı Aydın’ın (beraberinde İbrahim Hakkı Aydın’ın da) yine bir akademisyen ve hoca olması sadece üç kuşağın ilimle ilgili olduğu anlamına gelmez. Zira dedenin hem oğluna hem de torununa “İmam-ı Âzam olacaksın” telkinin ilmî teşvik ve vizyon açısından kayda değer yönü bulunmaktadır. Hacı Hasan Efendi’nin (Hasan Rami Yavuz) oğullarının akademisyen ve eğitimci olarak farklı hizmetler yürütmesi, Bekir Topaloğlu’nun dayısı ve diğer aile fertlerinden ilmî anlamda istifade etmesi

örneklerin çeşitlendirilebileceğini göstermektedir. Trabzon özelinde; Abbaszâdeler, Bakkalzâdeler, Baltacızâdeler, Bilâlzâdeler, Hacımustafazâdeler, Hafızzâdeler, Hanencizâdeler, Hudekzâdeler, Gürcüzâdeler, Küçükömerzâdeler, Karahasanzâdeler, Mandanzâdeler, Müftüzâdeler, Numanzâdler, Sulazâdeler, Veliefendizâdeler ve benzeri pek çok aileden söz etmek mümkündür.

Aile ortamının ifade ettiği durumun bir benzeri “köyler” için de söz konusudur. İlmî faaliyetler açısından Trabzon’un bazı köyleri kendisinden söz ettirmiştir. Bu anlamda; Çalek (Sıraağaç), Çifaruksa (Uğurlu), Hastikoz (Kışlacık), Hola-i Kebir (Holo köyleri), Holaysa (Yeşilalan), Hoşşera (Akdoğan), Kadahor (Işıklı), Kondu (Dernekpazarı), Mimilos (Kumlu), Ogene (Karaçam), Paçan (Maraşlı), Şerah (Uzungöl), Şinek (Ataköy), Şur (Şahinkaya), Zeno (Akköse/Ulucami), Zisino (Bölümlü) gibi bazı köylere özellikle değinilmelidir. Zira şehirlerle kıyaslandığında oldukça küçük bir yerleşim yeri olan köyler, bir dönem çekim merkezi hocalar vesilesiyle dinî ilimlerin tedris edildiği merkezler haline gelmiştir. Bu anlamda evinin altında iki odadan oluşan mütevazı medresesinde derslerini yürüten Hacı Hasan Efendi’nin kendisine daha bakımlı bir bina teklifini geri çevirerek tedris faaliyetlerine köyünde devam etmeyi tercih etmesi dikkat çekici bir detaydır.¹¹ Cumhuriyet tarihinin ilk aşere-takrîb ihtisas kursunun da yine bir köy olan Uğurlu’da (Çifaruksa’da) gerçekleştirilmesi de ilginç bir durumdur. İlişkiler ağı açısından bakıldığında aile etkisinden sonra bir de “köy” faktöründen bahsetmek gerekecektir. Zira nasıl aile bireylerinin belli oranda sahiplenirici ve yönlendirici etkisi oluyorsa dinamik bir öğrenci akışı olan köylerin de benzer bir avantaj sağlayacağı düşünülebilir. Ayrıca ilim talebeleri için aile nasıl himayeci bir rol üstlenmişse köyler de dışarıdan gelenler için aynı misyonla hareket etmek durumunda kalmıştır. Pek çok şeyi kolaylaştıran bu sahiplenme duygusundan söz ediyor olmasaydık, insanların kendi geçimlerini bile teminin zor olduğu zamanlarda ilmî faaliyetleri yürütmek neredeyse imkânsız olacaktı. Görüştüğümüz hocaların pek çoğu ilim tahsil edilen köylere dair hatıralarına yansıyan olumlu intibaları heyecanla aktarmışlardır.

Trabzon’da dinî eğitim söz konusu olduğunda iki ana kulvardan bahsedil-

11 Teklifi yapannın o zamanki hükümetin önde gelen bir yetkilisi olarak Necmettin Erbakan olduğu detayıyla birlikte bu bilgiyi, mülakatlarda Prof. Dr. Yunus Vehbi Yavuz aktarmıştır.

melidir. Bunlardan birisi hafızlık ve kıraat ihtisası yapmak diğeri ise Arapça öğrenerek İslâmî ilimler sahasında kendisini yetiştirmektir. Bu iki alan birbirini tamamlayan ancak birbirinden farklı ilişki ağları veya hoca talebe bağı ortaya çıkarmıştır. Kıraat ilmi denilince akla gelen Mehmet Rüştü Âşikkutlu Hoca (1901-1980), daha ziyade Kur'an-ı Kerim eğitimi sahasındaki faaliyetleriyle tanınmaktadır. Kendisi Arapça ve İslâmî ilimlerde mahir bir kimse olmasına rağmen bu alanda temayüz ederek öne çıkmamıştır. Âşikkutlu Hocaefendi'nin kıraat eğitimi verdiği pek çok kimsenin de ondan elde ettikleri birikimle bu geleneği devam ettirdiği görülmektedir. Mesele onun meşhur talebelerinden birisi olan merhum Kurrâ-Hafız Abdullah Hatipoğlu Hoca (ö. 2017) bu geleneği İstanbul'da devam ettiren isimlerden birisidir. Yıldız Hamidiye Camii'ndeki görevi yanında Kur'an kurslarında kıraat okutmayı hiç bırakmamıştır. Benzer şekilde yine Mehmet Rüştü Âşikkutlu'dan aşere-takrîb eğitimi alan Muharrem Arslantürk Hoca (ö. 2010) da İstanbul'da hizmet etmiştir. Yakın zamanda vefat eden İbrahim Tanrıkulu Hoca (ö. 2023) da İstanbul Gözcübaba Camii merkezli kıraat faaliyeti yürütmüştür. Hafızlığını Mehmet Rüştü Âşikkutlu'da tamamlayan Prof. Dr. Emin Âşikkutlu aşere-takrîb ihtisas eğitimini İbrahim Tanrıkulu Hoca'dan tamamlayarak icâzetini ondan almıştır. İbrahim Tanrıkulu Hoca'nın öğrencilerinden olan, hâl-i hazırda hocasının ismini taşıyan bir Kur'an Kursu'nda hafız yetiştiren Kurrâ-Hafız Celil Yorgun Hoca da okuttuğu hafız ve aşere öğrencileriyle bu geleneği sürdürmektedir. Yani Mehmet Rüştü Âşikkutlu'nun yirminci yüzyılın ikinci çeyreğinde başlayan Kur'an-ı Kerim öğretimi faaliyeti yaklaşık bir asırlık bir etkiye sahip olarak, ülkemizin farklı yerlerinde öğrencileri vasıtasıyla varlığını sürdürmektedir. Ayrıca Âşikkutlu Hoca denildiğinde onun yetiştirdiği talebelerden bazıları olan; Samsun'da Kâmil Şenocak, İstanbul'da Hilmi Yıldız, Eskişehir'de Mehmet Sarıcaoğlu, Ankara'da Safvan Çakıroğlu, Sakarya'da Hüseyin Harputoğlu, Gaziantep'te Muhammed Köksal¹² gibi önemli hocalar ve onların faaliyetleri de dikkat çekmektedir. Örneğin kurrâ-hafız Safvan Çakıroğlu hoca, Âşikkutlu Hoca'dan tashîh-i hurûfta istifade ettiği gibi, Yusuf Bilgin'den de Arapça ve İslâmî ilimler okumuş ve Mushafları İnceleme Kurulu'nda görev yaparken Uğurlu'daki aşere-takrîb kursuna katılmıştır. Yani Türkiye'nin ilk aşere-takrîb kursunun öğrencileri arasındadır. Hacı Bayram Camii imam-hatipliği görevini yürütürken de doksanlı yıllarda aşere-takrîb kursunda öğreticilik gö-

12 Mehmet Rüştü Âşikkutlu için şu yayına da göz atılabilir: https://www.youtube.com/watch?v=_CjCK_r8nis

revi üstlenmiştir. Uzun yıllar kesintiye uğramadan aşere-takrîb öğreticiliği görevini sürdürmüş ve 85 kişiye kıraat sahasında icâzet vermiştir.¹³ Altmışlı yıllarda Trabzon'da bir köyde açılan kursta öğrendiği kıraat ilminin inceliklerini, bu defa kurrâ-hafız bir hoca olarak sonraki nesle aktarması Âşıkkutlu hocanın çalışmalarının semeresi açısından kayda değerdir.

Trabzon ve kıraat deyince akla ilk gelen isimlerden birisi de Şeyhulkurrâ Ali Haydar Özak'tır (1911-1984). Kendi okuttuğu talebeler ve onların yetiştirdiği öğrenciler aracılığıyla Hafız Ali Haydar Özak Hoca'nın da geleneği devam etmiştir. Ali Haydar Özak'ın yetiştirdiği talebelerden bazıları şunlardır: Sâlih Bayraktar, Murat Köseoğlu, Mahmut Aydın, Nurettin Durmuş, Bayram Koç, Ali Turan, Musa Akkaya, Asım Mermertaş, Şeker Akçay, Hüseyin Yazıcı, Recep Falcıoğlu, Fazıl Gökçe, Yusuf Bayraktar, Şükrü Aydın, Muharrem Aslantürk ve Ziya Habiboğlu.¹⁴ Tıpkı Mehmet Rüştü Âşıkkutlu gibi, Ali Haydar Özak'ın talebeleri de onun etki alanının devamını sağlamıştır. Âşıkkutlu Hocanın talebesi Safvan Çakıroğlu Hacı Bayram Veli Camii'ndeki hizmetine benzer bir şekilde Ali Haydar Özak Hoca'nın talebesi Nurettin Durmuş'un öğrencisi olan Fikret Latifoğlu da uzun yıllar aynı camide mihrap hizmeti sürdürmüştür. Yani bu cami bir yönüyle Âşıkkutlu'dan bir yönüyle de Ali Haydar Özak'tan hatıralar taşımaktadır.

Bir diğer kıraat üstadı da "Asker Hafız" lakaplı Reîsülkurrâ Mehmet Eren'dir (1921-2007). Asker Hafız'ın tahsil ve tedris hayatının dikkat çekici pek çok yönü bulunmaktadır.¹⁵ Ancak ona dair anlatılara yansıyan en önemli anılardan birisi, Giresun müftülüğü görevini yürüttüğü günlerde Şalpazarı-Vakıfkebir'den kendisine gelen bir çocuğu geri çevirmeyerek okutmasıdır. Bahsi geçen isim Samsun müftüsü olarak da görev yapmış olan Kurrâ-Hafız Doç. Dr. Hayrettin Öztürk'tür. Mehmet Eren vasıtasıyla da bir ekolün teşekkül ettiği düşünülebilir. Aslında Trabzonlu Kurrâ-Hafız Mehmet Eren kıraat sahasında Karadeniz'de çok fazla talebe yetiştirememiş isimlerinden birisidir. Zira o, 1940'lı yıllarda askerlik görevini yaptığı Adapazarı'nda Hasırcılar Camii'nde imam olmuş, 1947 tarihinde burada bir Kur'an kursu açılmasına da öncülük etmiştir.¹⁶ Bu, Adapazarı'nda açılacak olan pek çok kursun

13 Şükrü Öztürk, "Safvan Çakıroğlu", *Kur'an Hadimleri*, Ed. Süleyman Gür, 393-394.

14 Hayrettin Öztürk, "Ali Haydar Özak, Hayatı ve Kur'an Eğitim Metodu", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (KTUİFD)* 4/2 (Aralık 2017), 135-159.

15 Hayrettin Öztürk ile yapılan mülakatta bunların bir kısmına değinilmiştir.

16 Hayrettin Öztürk, "Reîsü'l-Kurrâ Mehmet Eren (Asker Hafız) Ve Kur'an Hizmetleri", *Son KARADENİZ'DE HOCA OLMAK*

habercisi olmuştur. Bu haberi hazırlayan öncülerden birisi Trabzonlu Asker Hafız; yani Kurrâ-Hafız Mehmet Eren idi.

Kiraat alanı dışında diğer İslâmî ilimler sahasında da Trabzon merkezli yürüyen faaliyetler yakın dönemi beslemiştir. Tayyib Zühdü Efendi, İslâmî ilimler sahasında kendisinden söz ettiren yetkin âlimler arasında zikredilebilir. 1860'lı yılların sonunda dünyaya gelen Tayyib Zühdü Efendi'nin yetiştirdiği talebeleriyle tevarüs eden bir medrese geleneğini aktardığı söylenebilir. Talebeleri arasında Çalekli Dursun Efendi (Dursun Fevzi Güven) ismi dikkat çekmektedir. Hasan Rami Yavuz (Hacı Hasan Efendi) hem Tayyib Zühdü Efendi hem de Çalekli'den istifade etmiştir. Yani Tayyib Zühdü Efendi > Çalekli Dursun Efendi > Hacı Hasan Efendi-Mehmet Rüşdü Âşıkkutlu veya Tayyib Zühdü Efendi > Hacı Hasan Efendi gibi bir akış bulunmaktadır. Bu akışın Osmanlı'nın son, Cumhuriyetin ilk yılları açısından ifade ettiği anlam ve sonraki sürece katkısına değinmek gerekir. Zira Müderris Hacı Hasan Efendi, bölgede veya bölge dışında, yakın dönemde İslâmî ilimlere ilgisi olanların dolaylı veya doğrudan yolunun kesiştiği bir kimsedir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki Müderris Hacı Hasan Efendi, faydalandığı hocaları itibariyle geçmişle bağ kurmayı temin eden bir vasıta görevi icra etmiştir. İslâmî ilimleri aktarımının zor olduğu bir dönemde bunu yapması, onun çalışmasını daha da anlamlı hâle getirmektedir. Yine medresesinde okuttuğu derslerde yetiştirdiği talebeleri vasıtasıyla ülkemizdeki dinî ilimlerin gelişimine katkı sunmuştur. İstanbul müftü yardımcılığı görevini yürütmesi yanında pek çok talebeyi de okutan merhum Ali Fikri Yavuz Hoca, onun talebeleri arasındadır. Mülakatlardaki beyanlardan Ali Fikri Yavuz'un İstanbul'da klasik eserleri okuttuğu anlaşılmaktadır. Prof. Dr. Enbiya Yıldırım'ın da bu derslerde bulunma imkânı olmuştur. Çaykara müftüsü Hânevizâde Yusuf Ziya Bilgin de Hacı Hasan Efendi'nin öğrencileri arasındadır. Müftülük günleri döneminde de hocasının geleneğini sürdüren Hacı Yusuf Efendi, Çaykara Merkez Camii'ndeki medresesinde çok sayıda talebeye icâzet vermiştir. Onun tek başına ders verdiği talebeleri de olmuştur. Bunlardan birisi Prof. Dr. Ahmet Yıldırım'dır. Hacı Yusuf Efendi'nin

---

Dönem Karadenizli Merhûm Kurrâlar Sempozyumu. Ed. Hayrettin Öztürk, (Samsun: Erkam Yayınları, 2018), 115. Ayrıca krş.

Aydeniz, Nurullah. "Tek Parti Döneminde Bir Kur'an Öğretmeni: Himmet Babaloğlu" [A Quran Teacher in the One-Party Period: Himmet Babaloğlu and the Tozlu Quran Course]. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 7/1 (2020): 672-694.

Bursa'da bulunduğu günlerde de evi klasik İslâmî ilimlerin okutulduğu bir mekân olmuştur. Tayyib Zühdü Efendi veya Çalekli Dursun Efendi > Hacı Hasan Efendi bağının geçiş dönemi olarak imam-hatip ve ilâhiyat neslinin gelişimine ve geçmişle bağın koparılmamasına katkı sağladığı söylenebilir. Dolayısıyla bu zincire Hacı Hasan Efendi'nin oğlu Prof. Dr. Yunus Vehbi Yavuz da dâhil edilebilir. Zira o da Bursa'da klasik İslâmî ilimler okutmuştur. Ondandır istifade ile de pek çok talebe yetişmiştir.

Hacı Hasan Efendi'nin ilk talebelerinden bazılarında bakıldığında da benzer şeyleri söylemeye imkân sağlayacak bir tablo ile karşılaşılacaktır. Fahrettin Âşık, İsmail Ramazanoğlu, Süleyman Ramazanoğlu, Nasrullah Hacı müftüoğlu, Mehmet Ali Sula ve Mehmet Sula bu isimlerden bazılarıdır. Fahrettin Âşık hoca uzun yıllar Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı farklı birimlerde görevler yapmıştır. Kendisiyle yaptığımız görüşmede hocalarını ve ders ortamını detaylı bir şekilde tasvir eden Âşık, talebeliği sürdürürken merhum Prof. Dr. Osman Turan'ın evinde kaldığını aktarmıştır. Bu değerli bilgi herkesin kapılarının ilim talebelerine açık olduğunu göstermesi açısından mühimdir. 1966 yılında icâzet alarak, Hasan Efendi'nin kıdemli talebeleri arasında zikredilen Süleyman Ramazanoğlu da hocası ve kendi icâzet merasimi ile ilgili pek çok detayı aktarmıştır. Ancak dikkat çekici olan, onun eğitim faaliyetlerini kurumsal bir organizasyonla bir vakıf bünyesinde yürütmesidir. Çaykara'daki mütevazı medresenin semereleri açısından bu da dikkat çekicidir. Bu bağlamda yine Hasan Efendi'nin talebelerinden ve aynı zamanda Süleyman Ramazanoğlu'nun ağabeyi merhum İsmail Ramazanoğlu hocayı da zikretmek gerekir. Zira o da Araklı Aho'daki medresede hocasının geleneğini sürdürmüş ve çok sayıda talebe icâzet vermiştir.

Trabzon'un farklı köylerinde de Arapça ve diğer İslâmî ilimler sahasında eğitim yapılmaktaydı. Mesela Yomra-Arsin-Araklı bölgesinde İncesulu Abdürrahim Efendi'nin Arapça merkezli ilimler sahasında faaliyet yürüttüğü anlaşılmaktadır. Ondandır Arapça okuyan emekli imam-hatip Hafız Mustafa Çukur'un aktardığına göre Abdürrahim Efendi, aralıksız on yıl ders okumuş, aynı zamanda şahsiyetiyle de örnek olmuş bir kimsedir. Ondandır aldığı icâzet ve ilmî tutumu devam ettiren İsmail Çil Hoca (Mustafa Çukur'un da ders arkadaşı) dükkânında Arapça dersleri vermiştir. İsmail Çil'den Arapça okuyarak icâzet alanlardan birisi de Prof. Dr. İlyas Karşlı'dır. İlyas Karşlı'nın Arapça ilgisi ve hazırladığı geniş sözlükte bu bakkal dükkânında aldığı eğitimin bir şekilde katkısı söz konusudur. Yani burada da Arapça eğitimi açı-

sından şöyle bir akış göze çarpmaktadır: Abdürrahim Efendi > İsmail Çil > İlyas Karşlı.

Yine Trabzon'un farklı mekânlarında kişisel gayretleri ile İslâmî ilimler alanında icâzet vermek suretiyle ülke çapında İslâmî ilimlerin neşvünema bulmasına vesile olan başka âlimler de vardı. Paçanlı İdris Efendi (ö. 1965) bunlardan biriydi. Çaykara'nın Paçan (Maraşlı) köyündeki evini adeta medreseye dönüştürerek farklı dönemlerde çok sayıda talebeye icâzet verdi. Başta torunu Kurrâ-Hafız Safvan Çakıroğlu olmak üzere Kurrâ-Hafız Yusuf Çatal, İsmail Kaymak, Dursun Korkmaz, Kemal Okuyan, Ankara eski müftülerinden Hasan Şakir Sancaktar, Trabzon eski müftülerinden Raif Korkmaz kendisinden geleneksel usulde ders okuyan talebelerden sadece birkaçıdır. Kendi kişisel gayretleri ile İslâmî ilimlerde birkaç dönem icâzet verme başarısını gösteren hocaefendiler arasında merhum Dursun Korkmaz, Yakup Yıldız, Fâtın Efendi isimlerini zikretmek de yerinde olacaktır.

Benzer şekilde Arapça tedrisatıyla öne çıkan isimlerden birisi olarak Kemal Okuyan'dan bahsedilmelidir. 1930'lu yılların başında dünyaya gelen Kemal Okuyan Hoca, Arapça'yı pek çok kişiye sevdirmiş ve bu yönde talebelerinin yetişmesine katkısı olmuştur. Oğlu Prof. Dr. Mehmet Okuyan'ın hem Arapça hem de hafızlık hocası olan Kemal Okuyan'dan başka öğrencileri de minnetle bahseder. Mesela Kemal Ayyıldız Hoca mülakatlarda belirttiğine göre Arapça ilgisini ona bağlamaktadır. Mehmet Okuyan hocanın tefsir sahasındaki faaliyetleri ve akademisyenliğinin temeli babasına bağlanabilir. Kemal Ayyıldız hocanın okullarda Arapça öğrettiği dikkate alındığında, Arapça açısından "Okuyan" etkisinden de bahsedilmesi mümkündür.

Trabzon'da yetişen hocaların etkileri açısından yürüttükleri faaliyetlerden ve yeni tesis edilen dinî kurumlara verdikleri desteklerden de söz edilmelidir. Öncelikli hizmet alanı pek tabii olarak camilerdir. Ülkemizin öne çıkan bazı camilerinde Trabzon'da yetişen bazı hocalar uzun yıllar mihrap ve kürsü hizmeti yürütmüşlerdir. Mesela Süleymaniye Camii'nde Prof. Dr. Süleyman Mollaibrahimoglu, Sultan Ahmet Camii'nde Emrullah Hatipoğlu, Beşiktaş Yıldız Hamidiye Camii'nde Abdullah Hatipoğlu ve Ankara Hacı Bayram Veli Camii'nde görev yapmış olan Fikret Latifoğlu-Safvan Çakıroğlu bunlardan bazılarıdır. Öte yandan isimleri burada zikredilemeyecek kadar fazla sayıda hocaefendinin Trabzon'daki tahsillerinden sonra İstanbul, Bursa, Eskişehir, Sakarya, Ankara, Samsun gibi farklı şehirlerde görev alarak

ülkenin dört bir köşesinde hafızlık müesseselerinin kurulmasına öncülük yaptıklarını da zikretmek gerekir. Bu vesile ile Trabzon il ve ilçeleri ile köylerinde çok sayıda tam teşekküllü kız ve erkek Kur'an kursunun hâlihazırda hizmet verdiğini belirtmek de faydalı olacaktır. Aslında bu faaliyetler yeni olmayıp ülkenin birçok yerinde durma noktasına geldiği o çalkantılı dönemlerde dahi Trabzon'da kesintisiz bir şekilde devam etmiştir. Burada yetişen hafız ve hocalar ülkenin din adamı ihtiyacını karşılamada büyük bir boşluğu doldurmuşlardır.

Çalekli Dursun Efendi, Hacı Hasan Efendi, Mehmet Rüştü Âşıkutlu, Hacı Yusuf Efendi ve benzeri isimlerin en büyük katkısı, imam-hatip liselerinin, ilâhiyat fakültelerinin veya Yüksek İslam Enstitülerinin hem kuruluşu hem de gelişmesi noktasında olmuştur. Kuruluşu ifadesinden anlaşıldığı üzere bazı hocalar ya bir imam-hatibin açılışına öncülük etmiş ya da bu okulların daha da ileri bir noktaya gelmesi için büyük çaba sarf etmişlerdir. Bu, aslında farklı eğilimler olmakla birlikte medrese geleneğinin yeni eğitim kurumlarına taşınması veya klasik medrese eğitiminin modern eğitimle desteklenmesi anlamına geliyordu. Zira yeni kurulan bu okullarda matematik, fen, felsefe ve psikoloji gibi dersler de okutulmaktaydı. Klasik eğitim veren hocalar, bu kurumlara hem öğrenci yetiştirmiş/göndermiş hem de eğitimci açığı bulunan yani hoca bulmakta zorlanan bu kurumları beslemiştir. Bu anlamda hem ilâhiyat hem de imam-hatiplerin ilk hoca neslinin bir geçiş nesli olduğu da söylenebilir. Söz gelimi Bekir Topaloğlu hem İstanbul İmam-Hatip hem Yüksek İslam Enstitülerinin tarihî hafızası açısından önemli isimlerden birisidir. Okulu ziyaret eden Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in karşısında bu okulların önemini anlatacak ekibin içinde yer aldığı söylenen¹⁷ İstanbul İmam-Hatip mezunu Bekir Topaloğlu'nun, İstanbul Yüksek İslam'ın da hem öğrencisi hem de hocası olarak önemli safhalarının içinde bulunduğu bilinmektedir. Onun İSAM'ın kurumsal anlamda gelişimine sunduğu katkı ise herkesçe malumdur. 1960'ların sonunda imam-hatiplerin orta kısmının kapatılmasına yönelik çalışma yürütülürken Trabzon'dan Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ile görüşmeye giden ekibin içinde de müftü muavini Rıza Selimbaşoğlu vardır. Konu hakkında Cumhurbaşkanına bazı hususları anlatarak bir rapor takdim etmişlerdir.¹⁸ Bu iki bilgi altmışlı yıllara dair önemli kayıtlar olarak kabul edilmelidir.

17 Mülakatlarda bu bilgiyle karşılaşılacaktır.

18 Rıza Selimbaşoğlu Hoca'nın mülakatında konunun detayı aktarılmıştır.

Türkiye’de kurulan imam-hatip okulları arasında ilklerde yer alan Trabzon İmam-Hatip Lisesi’nin kuruluşunda da 1951-1960 tarihleri arasında müftülük görevini yürüten Salih Zeki İmamoğlu’nun içinde olduğu bir heyet etkin olmuştur. Bu heyetin içinde ayrıca Kurrâ-Hafız Ali Haydar Özak da yer almaktadır. Okul, hamiyetli insanların gayretleriyle 1953’te açılabilmiştir. Okulun kurumsal olarak gelişmesine Şükrü Öztürk’ün de yönetici olarak önemli katkıları olmuştur. Mülakatında bunların bir kısmına değinen Öztürk’ün “yürür” görünen pek çok işte emeği olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Şükrü Öztürk’ün müftü muavini Rıza Selimbaşoğlu’nu da okuldaki faaliyetlere dâhil etmesi farklı hizmet alanlarının da önünü açmıştır. Bu anlamda Huzur Lokali’nin tesisi ve Öztürk-Selimbaşoğlu ikilisinin gayretleri hem Diyanet mensupları hem İmam-Hatip talebeleri hem de Karadeniz için bereketli pek çok çalışmanın yapılmasına zemin hazırlamıştır. Türkiye’nin ilk kadın hocasının/vaizesinin tayin edildiği Trabzon’da Şükrü Öztürk’ün eşi hanımefendinin yaptığı konuşmalar da Türkiye’de hanımlara yönelik din hizmetlerinin âdeta ilk örneklerinin sunulmasını temin etmiştir.

Rıza Selimbaşoğlu öğrencilik sonrasında mesleğe atıldığı Ordu’da, ilk öğretmenlik günlerinde Ordu İmam-Hatip Lisesi’nin kuruluşunun mücadelesini vermiştir. Bu okulun kuruluşunda fedakârlığı olan Selimbaşoğlu’nun karşı karşıya olduğu maddî sıkıntılar ve yerel zorluklar bir imam-hatip lisesinin temellerinin atılmasına engel olamamıştır. Şükrü Öztürk ve Rıza Selimbaşoğlu’nun Diyanet İşleri Başkanlığı’nın merkezinde kritik zamanlarda görevler alması hatta bazı birimlerin kuruculuğunu üstlenmeleri, Trabzonlu hocaların kurumsal katkı hanesine eklenmelidir.

Trabzon’da yetişen hocaların katkısı imam-hatip liseleri veya Diyanet İşleri Başkanlığı’nın birimlerinin gelişmesiyle sınırlı olmamıştır. İlahiyat Fakültelerinin akademisyenleri arasında öncü bazı isimlerden bahsedilebilir. Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin kurumsal tarihi açısından, fakülte dekanlık görevini de yürüten Prof. Dr. Nasrullah Hacımüftüoğlu’nun katkısı olmuştur. Sonrasında yine dekan olarak Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne damga vuran Hacımüftüoğlu, Çaykaralı hocaların İlahiyat’a katkı örneği olarak görülebilir. Bursa İlahiyat Fakültesi’nde uzun yıllar görev yapan ve aynı zamanda klasik ilimleri okutan Prof. Dr. Yunus Vehbi Yavuz da hem akademik yönü hem de medrese kökeni (mücâz-mücüz) vasfı yönüyle kendisine değinilmesi gereken bir isimdir. Trabzon İmam-Hatip Lisesi mezunu olan ve Cansız Hoca’dan da klasik ilimleri okuyan, İstan-

bul İlahiyat Fakültesi'nin kurucu dekanı Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk'e de değinilmelidir. Bu anlamda bölgenin hocalarından istifade etmiş örnek kabildinden bazı isimler şöyle sıralanabilir: Marmara İlahiyat Fakültesi Prof. Dr. Yusuf Şevki Yavuz, Prof. Dr. Yakup Çiçek, Prof. Dr. Emin Âşıkutlu, Prof. Dr. Hasan Cirit; Ankara İlahiyat Fakültesi Prof. Dr. Enbiya Yıldırım; Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Prof. Dr. Ahmet Yıldırım; Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (bir süre Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde de bulundu) Prof. Dr. Abdullah Aydın; Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Prof. Dr. Arif Yıldırım, Prof. Dr. İbrahim Hakkı Aydın; Rize Recep Tayyip Erdoğan İlahiyat Fakültesi Prof. Dr. Süleyman Mollaibrahimoğlu, Prof. Dr. İlyas Karşı, Prof. Dr. Salih Sabri Yavuz; Samsun Ondokuz Mayıs İlahiyat Fakültesi Prof. Dr. Mehmet Okuyan ve Doç. Dr. Hayrettin Öztürk.

Bu listeye eklenebilecek pek çok isim vardır. Ancak akademik olarak belirli bir mesafe kat eden bu hocalar, ilâhiyat fakültelerinde yürüttükleri eğitim çalışmalarının Trabzon menşeli olması açısından kayda değerdir. Bunlar dışında da doğrudan ilâhiyat sahasında çalışmalarını yürütmeyen ancak klasik eğitim almış isimler de söz konusudur. Beyin Cerrahı Prof. Dr. İsmail Hakkı Aydın, dedesinin ismini taşıyan bir kimse olarak Maçka'da Hafız İsmail Hakkı Aydın, babası Müftü Halit Aydın ve dedesinin öğrencisi Abbas Hilmi Hacıefendioğlu gibi isimlerden okuyarak yetişmiştir. Aslında babasının ve kendisinin tahsil sürecinde Çaykara-Of detayının bulunmaması, 1950 sonrası Merkez ve Maçka'daki klasik ilimler eğitim damarını göstermektedir. Merhum Maçka müftüsü Halit Aydın'ın Arapça ve Farsçayı iyi bilmesi, Hafız Ali Haydar Özak'tan okuması, Ragıp İmamoğlu ve (Trabzon Müftüsü) Salih İmamoğlu'ndan Arap Edebiyatı ve Fars Edebiyatı dersleri alması, bir ilçe müftüsü olarak okul açması, personelini tahsile teşvik etmesi gibi vasıfları da dikkat çekmektedir. Onun babası olan ve 1890 yılında Maçka'da dünyaya gelen Hafız İsmail Hakkı ise dikkat çekici bir âlim figürüdür. Onun hocaları arasında Of bölgesinden isimler yanında Cudi Bey de bulunmaktadır. Bu anlamıyla o, Maçka açısından hem maddî hem de manevî anlamda dinî eğitimin mimarlardan birisi sayılabilir.

1960-1970'li yıllar arasında müftülük yapan Abbas Hilmi Hacıefendioğlu da Hafız İsmail Hakkı Aydın ile ilgili bir isimdir. 1900'lü yılların başında dünyaya gelen Abbas Efendi, 1923 yılında Hafız İsmail Hakkı'dan icâzet aldı. Sağlık memuru olarak da çalışan Hacıefendioğlu, Sürmene, Fındıklı

ve 1960-1973 yılları arasında Trabzon müftülüğü yapmıştır. Onun öğrencileri arasında İsmail Hakkı Efendi'nin torunlarından Beyin Cerrahisi İsmail Hakkı Aydın'ın olması geleneksel bilgi aktarım zinciri açısından anlaşılır bir durumdur. Siyasî yönüyle de dikkat çeken müftü Abbas Efendinin kelimeler konusunda çok mahir olduğu kaydedilmiştir.

Trabzon'un hocaları ile ilgili değinilmesi gereken hususlardan birisi de tasavvufî ilimleridir. Zira bölgedeki hocalar, Trabzon'da bir karşılığı olan tarikat müessesine dâhil olmuştur. Bu anlamda bölgenin ilimden ve ilmî faaliyetlerden beslenen tasavvuf anlayışı ile sair pek çok yerden ayrıldığı görülmektedir. Tayyib Zühdü Efendi, Hacı Hasan Efendi, Mehmet Rüştü Âşıkutlu ve Hacı Salih Efendi gibi isimlerin hayat hikâyelerinde de bu durumun izleri görülmektedir. Hacı Feriâd Efendi < Ahmed Ziyaüddin Gümüşhânevî damarı bölge tasavvufî anlayışı açısından ayrı bir yerde durmaktadır. Kısaca burada tasavvufun öne çıkardığı ritüellerin benimsendiği, ancak "sufilerin" ilimle anıldığı bir anlayışın merkezde yer aldığı hatıralara dair anlatılanlardan anlaşılmaktadır. Bu anlamda Kurrâ-Hafız Ali Çelik'in merhum Nakşî meşâyihinden Ahmet Yaşar Hoca'nın Kur'an-ı Kerim eğitimine verdiği önemle ilgili anlattıkları fikir verecektir. Gümüşhânevî tekkesinin geleneğinin bir yansıması olan ilme yönelik bu tercihin temsilcisi Ahmet Yaşar Efendi, Hacı Abdurrahman Beşikçi'den icâzet almıştır. Hasan Râmi Yavuz'un da Abdurrahman Beşikçi'den tasavvuf icâzeti aldığı bilinmektedir. Hacı Hasan Efendi'nin Mehmed Zahid Kotku gözetiminde halvete girdiği ve ondan icâzet aldığı da belirtilmiştir.¹⁹

Doç. Dr. Süleyman GÜR

İslami İlimler Uygulama ve Araştırma
Merkezi Müdürü

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Proje Yürütücüsü

19 Furkan Ustakurt, "Hacı Abdurrahman Beşikçi", *Kuran Hadimleri*, Ed. Süleyman Gür, Ankara: TDV Yayınları, 2020, 12.

Proje Tanıtımı

Doç. Dr. Şenol SAYLAN

Trabzon siyasal ve kültürel tarihî geçmişi yanı sıra son dönemde dinî tedrisatın yürütülmesi noktasında sunmuş olduğu katkılar ve yetiştirdiği isimlerle kendisinden söz ettiren “merkez” olarak vasıflandırılabilir şehirlerden birisidir. Bu özellik sadece bölge açısından değil ülkemizin muhtelif değişimlerle karşı karşıya olduğu son dönemin tarihi açısından da önem arz etmektedir. Trabzon’da, Osmanlı bakiyesi son nesil eliyle geleneksel eğitim almış, İmam-Hatip Okulları’nın, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın ve İlâhiyat Fakülteleri’nin kurulmasına, kurumsallaşmasına ve gelişmesine katkı sunmuş pek çok isim yetişmiştir.

Yüzyılı aşkın bir sürece yayabileceğimiz bu tarihi dönemde, Osmanlı’nın yıkılışına ve Cumhuriyet’in kuruluşuna şahitlik etmiş, kendilerinden kısaca “geçiş kuşağı” şeklinde bahsedilebilecek bir nesil, bölgenin ve ülkenin sosyal, kültürel, dinî hayatında bir şekilde etkin olmuştur. Söz konusu nesil ile muhatap olmuş ve kısaca “dinî tedrisatta Cumhuriyetin ilk kuşağı” olarak adlandırılabilir olan ve aramızdan bir bir çekildiği üzümlere müşahede edilen bu kuşağın anlatacaklarının yakın dönem dinî tedrisat tarihi ve bölge açısından önemli olduğu malumdur.

Bu amaçla Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi yönetiminde yer alan akademisyenler tarafından, genel olarak Karadenizli, özel olarak da Trabzon’lu hocalara dair anlatılmayan ve göz ardı edilen pek çok detayın, ilişki ağının gün yüzüne çıkmasını sağlayacak bir proje hazırlamıştır. “Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat” adıyla hazırlanan proje ile söz konusu hocaların yetişme süreçleri ve başta Karadeniz bölgesi olmak üzere ülkenin din eğitimine katkılarının ele alınması hedeflenmiştir. Projeyi hayata geçirmek üzere öncelikle destekleyici paydaş kurum olan Trabzon Büyükşehir Belediyesi ile Trabzon Üniversitesi arasında ortak bir protokol imzalanmıştır.

Yakın dönemin “canlı tanıkları” denilebilecek olan isimleri tespit etmek ve bu kimselerin anlatılarını kayıt altına almayı hedefleyen projede öncelikli olarak amaçlanan çıktılara katkı sağlayacağı düşünülen ve görüntülü mülakat yapılabilecek kişiler tespit edilmiştir. Projenin daha verimli olması adına görüşme planı yapılan kimseleri tanımaya yönelik ön hazırlık süreci yapılmış, süreçlere etkileri, dönemsel bazı hadiseler yanında yaş ve sağlık gibi etkenler de dikkate alınarak görüşülecek kişiler belirlenmiştir. Bu kişiler belirlenirken Trabzon’un farklı bölgelerini kuşatıcı olmasına özellikle dikkat edilmiş, Trabzon’un tüm ilçelerinden yörede etkin olmuş şahsiyetler tercih edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra proje ekibinin geniş bir istişare süreci sonunda belirlediği ana prensipler çerçevesinde yarı yapılandırılmış görüşmede sorulması muhtemel sorular hazırlanmıştır. Bu bağlamda tespit edilen 40 kişiyle başta Trabzon olmak üzere İstanbul, Ankara, Bursa, Sakarya ve Rize’de uzman teknik ekiple iki saate varan görüntülü mülakatlar yapılmıştır. Ayrıca bu görüşmeler sırasında söz konusu dönemle ilgili evrak ve resimler de kayıt altına alınmıştır.

Çekimlerden sonra tüm kayıtlar proje ekibi tarafından beraberce baştan sona izlenmiş, teknik uzmanlar tarafından gözden geçirilerek istifade edilebilir hale getirilmiştir. Ayrıca görüşmelerdeki önemli ve etkileyici kısımları içeren yüze yakın fragman hazırlanmıştır. Söz konusu yayınlar İslami İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi’ne ait dijital platformlarda ilgililerin istifadesine sunulacaktır. Ayrıca mülakatlar proje ekibi tarafından çözümlemesi yapılıp Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları arasında neşredilecektir.

Yapılan görüntülü mülakatlardan da anlaşılacağı üzere bölgedeki merkez şahıslarla irtibatı olan pek çok talebe/hoca/âlimin özel ilmî serüvenlerinin hala merak uyandıracak kapalılıkta olduğu görülmektedir. Bu çalışma öncelikle yazı ve anlatımlarda “ihmal edilen bu kesimi” hatıralar üzerinden tespit edip onların merkez isimlerle irtibatını kurmayı sağlayacaktır. Projede yorum yapma veya analizden daha ziyade mülakat yapılan kimselerin aktarımlarının ve belirli olaylara bakışı kayıt altına alınmaya çalışılmıştır. Proje ile bölgedeki dini hayatın ve tedrisatın akışı, bu alanda yetişen ilim adamlarının ülkemize katkıları, farklı alanlarda etkili olmuş isimlerin tespiti, bunların birbiri ile ilişkilerini belirleme ve ortaya koymak hedeflenmiştir. Mülakat yapılan isimlerin ilişki ağı ve bunlara dair anlatımları, dönemlerinin sosyal ve yeri geldiğinde siyasal olaylarına bakışı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Proje vasıtasıyla ortaya konan çıktıların pek çok sosyal bilimci için farklı pencereler açacağı, satır arası okumalara imkân sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca online/dijital imkanların çok geniş kesimlerin ilgisi nedeniyle hem geleceğe hem de günümüz fertlerine ulaşmada bir köprü olduğu artık yadsınamaz bir realitedir. Dolayısıyla ilk hocaların öğrencilerinin kayıt altına alınan hatıralarının, ulaşacakları kitle açısından kitaplar kadar hatta onlardan daha etkin “çalışmalar” olması beklenmektedir.²⁰

---

20 Saylan, Şenol. “Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat Projesi”. Trabzon İlahiyat Dergisi 10/2 (Aralık 2023), 451-454.

Görüşme Yapılan Hocalar

ABDULLAH AYDINLI
Karadeniz'de Hoca Olmak

AHMET YILDIRIM
Karadeniz'de Hoca Olmak

ABDURRAHMAN KUL
Karadeniz'de Hoca Olmak

ALİ ÇELİK

Karadeniz'de Hoca Olmak

ABDULVAHİT İMAMOĞLU

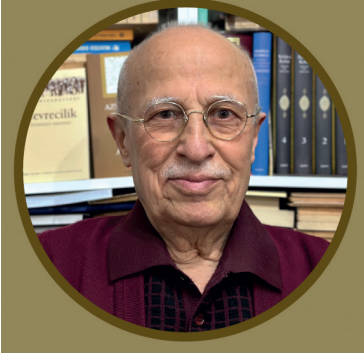
Karadeniz'de Hoca Olmak

ALİ DÜZENLİ

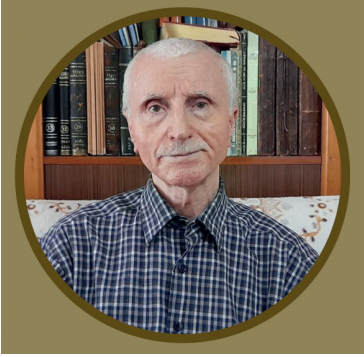
Karadeniz'de Hoca Olmak

AHMET CEMAL NİYZAZOĞLU

Karadeniz'de Hoca Olmak

ARİF YILDIRIM

Karadeniz'de Hoca Olmak

AHMET ÖZDEMİR

Karadeniz'de Hoca Olmak

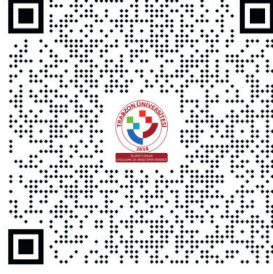
EMİN AŞIKKUTLU
Karadeniz'de Hoca Olmak

EMRULLAH HATİPOĞLU
Karadeniz'de Hoca Olmak

HASAN ALİ CİRİT
Karadeniz'de Hoca Olmak

ENBİYA YILDIRIM

Karadeniz'de Hoca Olmak

HAYRETTİN ÖZTÜRK

Karadeniz'de Hoca Olmak

FAHRETTİN AŞIK

Karadeniz'de Hoca Olmak

HİKMET ARSLANTÜRK
Karadeniz'de Hoca Olmak

FİKRET LATİFOĞLU
Karadeniz'de Hoca Olmak

İBRAHİM HAKKI AYDIN
Karadeniz'de Hoca Olmak

HALİL İBRAHİM ŞAHİN
Karadeniz'de Hoca Olmak

İLYAS KARŞLI
Karadeniz'de Hoca Olmak

İSMAİL HAKKI AYDIN
Karadeniz'de Hoca Olmak

MUSTAFA İSMET UZUN
Karadeniz'de Hoca Olmak

KEMAL AYYILDIZ
Karadeniz'de Hoca Olmak

MUSTAFA KOTAN
Karadeniz'de Hoca Olmak

MAHMUT KARACA
Karadeniz'de Hoca Olmak

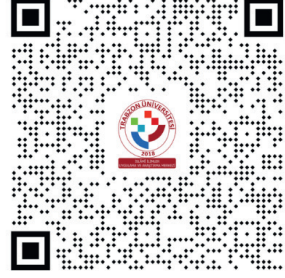
MUSTAFA YAZICI
Karadeniz'de Hoca Olmak

MEHMET OKUYAN
Karadeniz'de Hoca Olmak

MUSTAFA ZEKİ TERZİ
Karadeniz'de Hoca Olmak

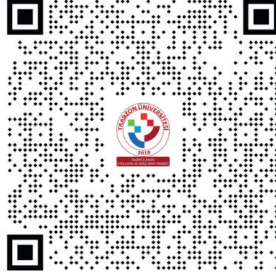

MUSTAFA ÇUKUR
Karadeniz'de Hoca Olmak

NASRULLAH HACİMÜFTÜOĞLU
Karadeniz'de Hoca Olmak

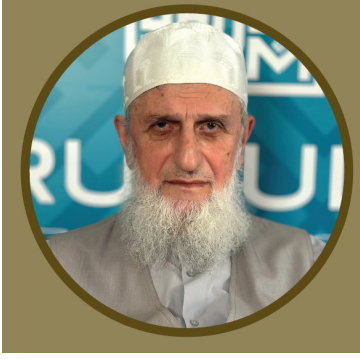
RIZA SELİMBAŞOĞLU
Karadeniz'de Hoca Olmak

SÜLEYMAN NİHAT ÖZTEMEL
Karadeniz'de Hoca Olmak

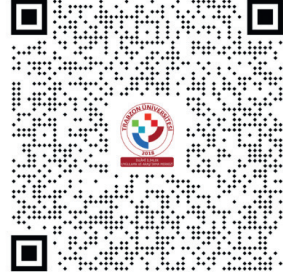

SALİH PARLAK
Karadeniz'de Hoca Olmak

SÜLEYMAN RAMAZANOĞLU

Karadeniz'de Hoca Olmak

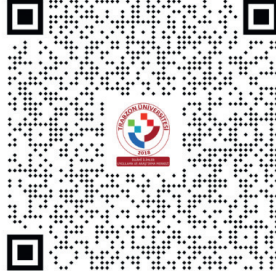
SALİH SABRİ YAVUZ

Karadeniz'de Hoca Olmak

ŞÜKRÜ ÖZTÜRK

Karadeniz'de Hoca Olmak

SÜLEYMAN ÇİFTÇİ
Karadeniz'de Hoca Olmak

YUNUS VEHBİ YAVUZ
Karadeniz'de Hoca Olmak

SÜLEYMAN MOLLAIBRAHİMOĞLU
Karadeniz'de Hoca Olmak

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

Karadeniz'de Hoca Olmak

Hocaların Albümünden Seçmeler

Cudi Bey
(Mustafa İsmet Uzun
Albümünden)

Tayyib Zühdü Efendi
(Süleyman Çiftçi Albümünden)

Kurrâ-Hafız
Mehmet Rüştü Aşıkutlu
(Kemal Ayyıldız Albümünden)

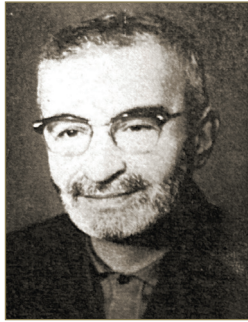
Hacı Hasan Efendi
Rami Yavuz
(Yunus Vehbi Yavuz
Albümünden)

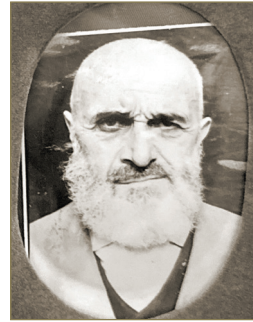
Hacı Hasan Efendi
(Nasrullah Hacımüftüoğlu
Albümünden)

Kurrâ-Hafız
Ali Haydar Özak
(Ali Çelik Albümünden)

Kurrâ-Hafız
Ali Haydar Özak
(Mustafa Çukur Albümünden)

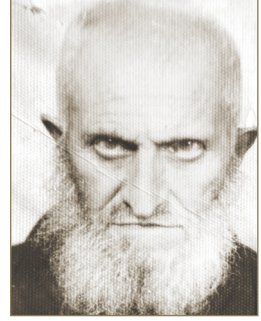
Hafız
İsmail Hakkı Aydın
(İsmail Hakkı Aydın
Albümünden)

Dursun Poyraz
(Yunus Vehbi Yavuz
Albümünden)

Karahasan Mehmet Efendi
(Süleyman Çiftçi Albümünden)

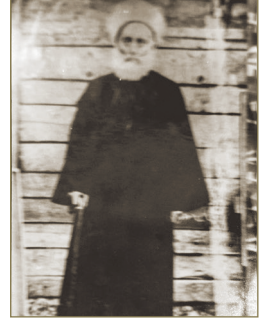
Sırrı Hacı Muhammed
(Süleyman Çiftçi Albümünden)

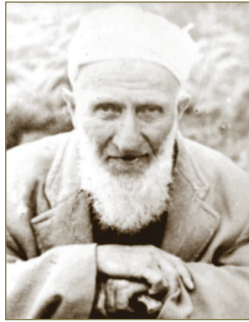
*Büyük Hafız
İncesulu Abdürrahim Efendi*
(Mustafa Kotan Albümünden)

*Hanecizade
Hacı Salih*
(Süleyman Çiftçi Albümünden)

*Paçanlı
İdris Efendi*
(Süleyman Çiftçi Albümünden)

*Yusuf Bilginin Babası
Hacı Ahmet*
(Süleyman Çiftçi Albümünden)

İdris Efendi
(Abdülvahit İmamoglu
Albümünden)

*Çalekli Dursun Efendi (ön tarafta dua eden),
Hâ necizâde Yusuf Bilgin (hemen sol arkasında
eli açık dua eden) ve Yusuf Şevki Yavuz Hoca
(önde küçük takkeli)*

*Kurrâ-Hâfız
Mehmet Rüştü Âşikkutlu (sağda) ve kardeşi
Kurrâ-Hafız Rauf Kemâleddin Âşikkutlu*

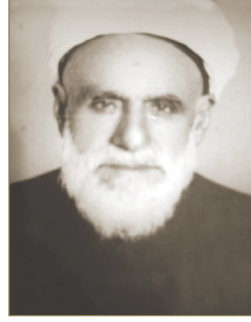
*Hacı Hasan Efendi ve
Kayınpederi Dursun Poyraz
(Süleyman Çiftçi Albümünden)*

*Hacı Hasan Efendi evinin
balkonunda
(Ahmet Cemal Niyazoğlu
Albümünden)*

Lekur Hoca
(*Mehmet Hanefi Kutluoğlu*)
(Abdülvahit İmamoğlu Albümünden)

Dursun Poyraz
(*Yunus Vehbi Yavuz*)
Albümünden)

Hafız Hasan Efendi
(Abdülvahit İmamoğlu
Albümünden)

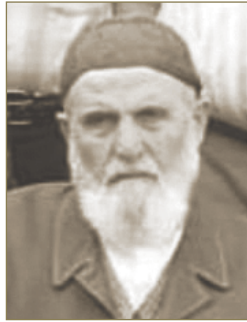
Müslim Efendi
(*Ancotoğlu Hacı Müslüm*
Efendi)
(Abdülvahit İmamoğlu
Albümünden)

Yakup İmamoğlu
(*Hafız Yakup Efendi*)
(Abdülvahit İmamoğlu
Albümünden)

Hafız Sadık Efendi
(Abdülvahit İmamoğlu
Albümünden)

Kemal Okuyan
(*Kemal Ayyıldız*)
Albümünden)

Kurrâ-Hafız
Murat Köseoğlu
(*Ali Çelik*)
Albümünden)

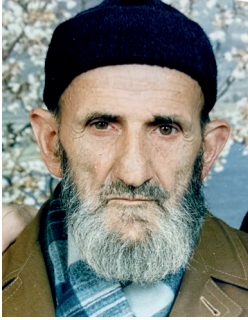
Salih Parlak Hoca
(Salih Parlak Albümünden)

Abbas Hilmi Haciefendioğlu
(Abdülvahit İmamoğlu
Albümünden)

Hasan Erol
(Yunus Vehbi Yavuz
Albümünden)

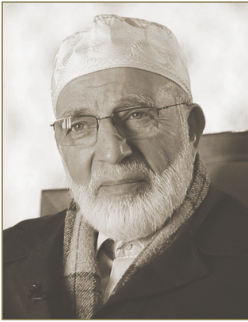
Hacı Ahmet Efendi
(*Cevahir*)
(Süleyman Çiftçi Albümünden)

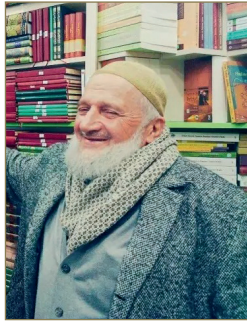
Hafız Hasan Tahsin
(*Vadonlu Hafız Hasan Efendi*)
(Abdülvahit İmamoğlu
Albümünden)

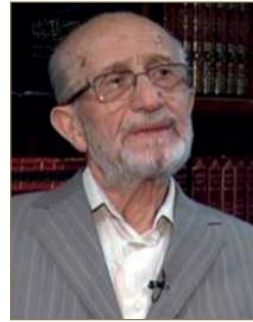
Nasrullah Hacımüftüoğlu
(Nasrullah Hacımüftüoğlu
Albümünden)

Kurrâ-Hafız
İbrahim Tanrikulu
(*Âşıkutlu Hoca'nın Uğurlu*
İhtisas Kursu Talebelerinden)

Kurrâ-Hafız
Abdullah Hatipoğlu
(*Âşıkutlu Hoca'nın Talebesi,*
Yıldız Hamidiye Camii İmam-
Hatibi)

Bekir Topaloğlu
(Klasik ilimler tahsilini
Trabzon'da yapmış olan İmam-
Hatip ve İlahiyat camiasının
öncü ismi)

Ali Düzenli Hoca
(Ali Düzenli Albümünden)

Süleyman Ramazanoğlu Hoca
(Süleyman Ramazanoğlu
Albümünden)

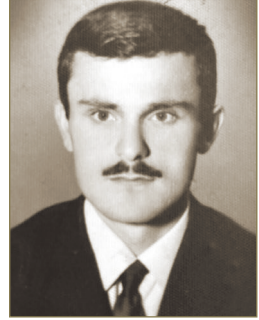
Ali Çelik Hoca
(Ali Çelik Albümünden)

Abdurrahman Kul
(Abdurrahman Kul
Albümünden)

Fikret Latifoğlu
(Hacı Bayram Veli Camii İmam
Hatibi)
(Fikret Latifoğlu Albümünden)

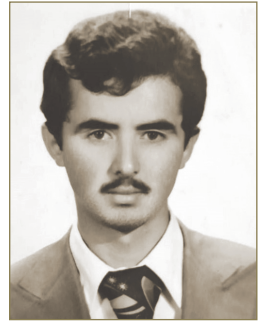
Halil İbrahim Şahin
(Halil İbrahim Şahin
Albümünden)

Mustafa Kotan
(Mustafa Kotan Albümünden)

Mahmut Karaca
(Mahmut Karaca Albümünden)

Hasan Ali Cirit
(Hasan Ali Cirit Albümünden)

*Hacı Hasan
Efendi (sağda),
oğlu Yusuf Şevki
Yavuz ile (ortada
küçük takkeli)*

*Hacı Hasan
Efendi
talebeleriyle
(Ali Cemal
Niyazoğlu
Albümünden)*

*Hacı Hasan
Efendi ve
Yusuf Bilgin
(Yunus
Vehbi Yavuz
Albümünden)*

Sağdan sola:
Hacı Selim
Yavuz (Ali Fikri
Yavuz'un babası),
Ali Haydar Özak
ve Mehmet
Rüştü Aşıkutlu
arkada Yusuf
Bilgin (Yunus
Vehbi Yavuz
Albümünden)

Sağdan sola:
Trabzon Müftüsü
Abbas Efendi,
Mehmet Rüştü
Aşıkutlu, Murat
Köseoğlu

DİB Başkanı Dr.
Lütfü Doğan
Karadeniz
ziyareti
(Rıza Selimbaşoğlu
Albümünden)

*Hacı Hasan
Efendi
medresenin
hemen önünde
öğrencileriyle*
(Yunus
Vehbi Yavuz
Albümünden)

*Hacı Hasan
Efendi evinin
girişinde
öğrencileriyle*
(Yunus
Vehbi Yavuz
Albümünden)

*Hacı Hasan
Efendi
talebeleriyle*
(Süleyman
Ramazanoğlu
Albümünden)

*Hacı Yusuf Efendi
ve kardeşleri
(Süleyman Çiftçi
Albümünden)*

*Hacı Hasan
Efendi
medresesinde
ders okuturken
(Yunus
Vehbi Yavuz
Albümünden)*

*Hacı Hasan
Efendi bir icazet
merasiminde
(Yunus
Vehbi Yavuz
Albümünden)*

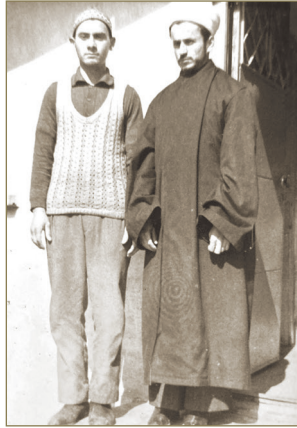
*Bir icazet
merasimi
(Yunus
Vehbi Yavuz
Albümünden)*

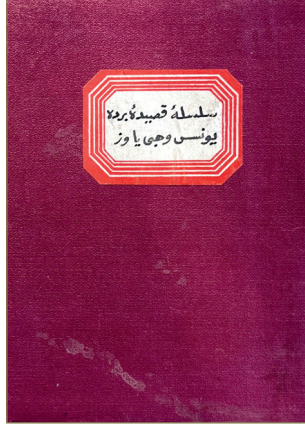
*Yunus Vehbi
Yavuz Hoca
kendi icazet
merasiminde
(Talebelerin
beklenen
konuşmalarından
birini yaparken)*

*Hacı Hasan Efendi ve talebesi
Süleyman Ramazanoğlu
Hoca (Süleyman Ramazanoğlu
Albümünden)*

*Süleyman Çiftçi ve Balabanlı Hoca
(Süleyman Çiftçi Albümünden)*

Solda:
Yunus Vehbi
Yavuz Hoca icâzet
merasimlerinin
bir unsuru olarak
talebelerin yanlarında
taşıdıkları seccade
örneği
(Yunus Vehbi Yavuz
Albümünden)

Sağda:
Yunus Vehbi Yavuz
Hoca'nın Kaside-i
Bürde icâzeti
(Yunus Vehbi Yavuz
Albümünden)

Bir icâzet
merasimi
(Ahmet Cemal
Niyazoğlu
Albümünden)

Hacı Hasan
Efendi'nin
cenazesi
(Yunus
Vehbi Yavuz
Albümünden)

*Hacı Hasan
Efendi'nin
cenazesinden bir
kare
Yunus Vehbi Yavuz
Albümünden)*

*Hacı Hasan
Efendi'nin
cenazesinden bir
kare
(Yunus
Vehbi Yavuz
Albümünden)*

*Hacı
Abdurrahman
Beşikçi ve
Necmettin
Erbakan
(Ahmet
Faruk Beşikçi
Albümünden)*

*Maçka Muftüsü
Halit Aydın'ın
personeline
düzenlediği
tekâmül kursu
Hoca Hacı Hafız
İsmail Hakkı
Aydın Hoca
hazırın arasında
Maçka 1962
(İsmail
Hakkı Aydın
Albümünden)*

*Solda:
Hacı
Abdurrahman
Beşikçi
(Ahmet
Faruk Beşikçi
Albümünden)
Sağda:
Hacı
Abdurrahman
Beşikçi'nin
geleneğini devam
ettiren Merhum
Ahmet Yaşar
Hoca
(Ahmet
Faruk Beşikçi
Albümünden)*

*DİB Başkam Lütfi
Doğan ve Yusuf
Bilgin Hoca
(Süleyman Çiftçi
Albümünden)*

Bir sıbyan
mektebi
(Süleyman
Mollaibrahimoğlu
Albümünden)

T. C.
DIYANET İŞLERİ REİSLİĞİ
VAKFIKEBİR MÜFTÜLÜĞÜ
KUR'ANIKERİM KURSU
ŞAHADETNAMESİDİR

Adı ve Soyadı : *Abdurrahman Kul*

Baba adı : *İsmail*

Vilâyeti : *T Trabzon*

Kazası : *V. Kebir*

Doğum yeri : _____

Doğum tarihi : *1947*

Dinayet işleri Riyaseti Vakfikebir Müftülüğüne bağlı Kıtı an Kursu talebelerinden olup kayıt defterinin *4* numarasında Mukayyet bulunan *Abdurrahman Kul-1952-960* senelerinde kursumuza devamlı hıfız Kur'anı tashih harufu *İfai* derece ile ikmal ettiğini bildirir işbu belge kendisine verildi. *2014/1 1960*

T A S T K O L U N U R
Vakfikebir Müftüsü
A. Vehhaberen

Kur'an Kursu Öğreticisi
Musul Terzi

960 yılına ait Kur'an kursu şahadetnamesi
(Abdurrahman Kul Albümünden)

Adı ve soyadı	Mahmut Karaca
Babasının adı	Hüseyin
Doğum yeri	Çaykara
Doğum yılı	1947
Okul numarası	—
İntihama bilhazırca başvuru yapılmış ve ahenk kac yıl parasız yazılı okutulmuş	1973-1974 Güz
Okuduğu yabancı dil	—
Diplomayı veren okul	Rize Lisesi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
LİSE DİPLOMASI

Diploma No: 160. Diploma derecesi: ORTA
Hüseyin... oğlu ~~Karaca~~ Mahmut Karaca
Edebiyat Kolundan girdiği Lise imtihanını
başarıyla diploma almağa hak
kazanmıştır. 12 / 9 / 1974

Millî Eğitim Müdürü Okul Müdürü
Ertan Aygün Erkan Aydın
200

(Şah No. 57/A)

İlahiyat fakültesine kayıt yaptırabilmek için alınmış bir lise diploması
(Mahmut Karaca Albümünden)

Adı	Ahmet Cemal
Soyadı	Niyazoğlu
Babasının adı	Semmeddin Sami
Ana adı	Fatma
Doğum yeri	Çaykara
Doğum tarihi	1947
Nüfus hüviyet cüzda- nının verildiği yer ve numarası	Çaykara 897179
Daimî ikamet adresi	Eğirdere Köyün- de mukim.

Va'zetmesinde mahzur ol-
madığı hakkındaki Emni-
yetçe verilen belgenin
tarih ve No. sı ve han-
gi Emniyetçe verildiği :
23.11.1963 tari-
hinde Çaykara
Emniyetince
verilmiştir.

Vâzilik imtihanını kazandı-
ğına dair olan Reislik ya-
zısının tarih ve No. sı :
11.11.1963 no.lu yazı
(3 / Mart / 1340 dan ev-
vel icazet alanların icazet
tarih ve No. sı) :
Biy. 2. bap.

Vesika No. : -2-

Bu vesika, Diyanet İşleri Reisliği teşkilat ve
vazifeleri hakkındaki 11 Kasım 1937 tarih ve 7647
sayılı Nizamnamenin 12 nci maddesine göre veril-
miştir.

— 2 —

Vaizlik ruhsat belgesi
(Ahmet Cemal Niyazoğlu Albümünden)

	
Adı ve soyadı	Abdurrahman Kul
Babasının adı	İsmail
Doğum yeri	Vakıfkebit
Doğum yılı	1947
Okul numarası	14
İmtihanı bitirdiği öğretim yılı ve dönemi	1963-1964 Yaz Dönemi
Kaç yıl parasız yatılı okuduğu	-
Okuduğu yabancı dil	Fransızca
Diplomayı veren okul	Trabzon İmam-Hatip Ok.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MAARİF VEKÂLETİ
İMAM-HATİP OKULU
Birinci Devre Diploması

Diploma No: 147 Diploma derecesi: 191
İsmail _____ Oğlu Abdurrahman Kul
Bitirme imtiharını başarılarak „İmam-Hatip Okulu Birinci Devre„ diploması almağa hak kazanmıştır.

1/VII / 1964

Maarif Müdürü
Ömer Arpacıoğlu

Okul Müdürü
Ahmet Yazıcı

(Stok № : 105)

İmam-Hatip diploması
(Abdurrahman Kul Albümünden)

الله ولي التوفيق نعم المولى ونعم النصير

بسم الله الرحمن الرحيم

اشتهر بالاشرف الذي تشرح صدور العارفين بجرعة 15 دنة وسقاية حتى من على كبره بام تشرح لك وجهه الرب عبادا في جناب نفسه و
 لانه وصطفى بن عاصم عماد الايام روي عن النبي صلى الله عليه واله وقال وفاريد من علماء فاحصا وصارعا يهتدى بهم في حياته وسما في مساجده
 جعل العباد والرهبة التي لم يتباين وتجاهلهم افضل من دماء الشهداء والولاء على من الذي علموا او من تدفقا ما سعى اسرارك في حياة
 باقية وآيها على ملكه اعلم عليه السلام وعلى له واجهه في فؤاده الخدي كالمثقة في جوارحه وبعد فان الولد لمن استعمله اذ عاد
 اعتنى به في منتهى العزلة والهدى والبرهان في مسجده في مولده فهو من عبقريته التي الله تعالى
 لما كبره وبرضاه وجعل خزائن من اديه وانه ما يشبهه باغضه في ملكه في برهه من الزمان ومدة مدينة من الزمان وقرآن عذري فوناشيف
 التعمير وحديث الفقه والامور والحكم والبرهان والحروف من لغوه العدة والاية فاستجاب عن حال ما هو كذا كالحقلين لتدريس العلوم
 ونشرها خاصة لوجه الله تعالى وابعادته لتشيعة العزة اللام شرايا بما يروي روايات وسفولا من رايه في ما جرت عليه اجازة بهيمة
 بان يروي عن ابن جابر في رواية كاجازي شحني العالم الفاضل سلطان العزة واجهاهين خلد في جدي من كبره بغيره وروي الوكده
 مروي عن عنيها وهو خذ من العلم الفاضل كمال السيد عثمان الخي من حسينا ليعفور وروايه سوى وهو خذ من العلم الفاضل كمال
 السيد الفاضل وهو في مسجده الرومي وهو خذ من العلم الفاضل كمال السيد رديف الشيرازي عن ابن ابي الورد الملبور
 وهو نفسه جازي وهو من ابناء اهل بيت علي بن ابي طالب في الايام الاولى وهو خذ من العلم الفاضل كمال السيد رديف الشيرازي وهو خذ من العلم الفاضل كمال السيد
 الشيخ من بعد افضل واعين الخادى وعوا خذ من غيره علماء المحققين رديف ضفوا على رايه في قول العارفين شوق الامرين
 سولاتا واولا في التعريف من الخادى وكما جازي شحني قطف قطرة واحدة واو اية عمدة العباد ودفعه القصور غير التوفاري وهو
 اخذ عن الفخر خليل القوي واي سعيد حان الخادى لمن نسجوها واي سعيد الخادى وكما جازي يتبع المولى الحق
 والاعمال رديف مائله كالمدرسة المنطق وديفا وهو ما خلفه بشو واو اية في القصور والمنظوم على التعريف بام الفخرى ولد خذ
 عن غيره في طبى والسعي والدي في المجالس من ابي سعيد الخادى وهو خذ من والده وسيد الخادى عن الطرسوس
 عن والده عن ابيه الكروي عن ابيه الشيرازي عن ابن سحر الخادى عن ابن ابي الورد الملبور عن العدة DD عن محمود
 الكشكاشاني عن سيدنا الشيرازي وهو خذ من الخادى وهو خذ من والده عن ابن ابي الورد الملبور عن التسعين عن ابن
 الكشكاشاني عن ابن ابي الورد عن ابن سحر الخادى عن ابن ابي الورد الملبور عن ابن الكشكاشاني عن الشيرازي
 الخادى عن ابن ابي الورد عن ابن سحر الخادى عن ابن ابي الورد الملبور عن ابن الكشكاشاني عن الشيرازي

خادى عن ابن ابي الورد شقلا عن ابن ابي الورد عن الارس على الغزال عن الربيع عن ابي الطيب بن محمد بن
 سليمان السعدكي عن ابن ابي الورد في سنة 1814 في القمم شقيا على ابي الورد بن ابي الورد عن اخيه عن ابن ابي الورد بن ابي الورد عن
 محمد بن حسن الشيباني عن ابن ابي الورد في سنة 1814 في القمم شقيا عن ابن ابي الورد بن ابي الورد عن اخيه عن ابن ابي الورد بن ابي الورد عن
 واي عليه عن ابن ابي الورد بن ابي الورد في سنة 1814 في القمم شقيا عن ابن ابي الورد بن ابي الورد عن اخيه عن ابن ابي الورد بن ابي الورد عن
 وهو عن روح الامين شديد القوى وهو عن شيرازي وهو عن ابن ابي الورد بن ابي الورد في سنة 1814 في القمم شقيا عن ابن ابي الورد بن ابي الورد عن
 وان توفيق علي رديفك وتعمم علمك طلبا لمرضك واولا بجل ما اذا ما تعلمت وشكره وان جعل الدرس من اعمال كماله كبره
 فانه لا يتبع الكرم وغيره مع كونه في شهره فانما هو الذي يوصل به الى سعادة الدنيا والآخرة من الحمر والوقفة في
 اخير عيشة متيبة وجوت رديفك وشقيا في سنة 1814 في القمم شقيا عن ابن ابي الورد بن ابي الورد عن اخيه عن ابن ابي الورد بن ابي الورد عن
 صيته وخلفه اعم ورواها في سنة 1814 في القمم شقيا عن ابن ابي الورد بن ابي الورد عن اخيه عن ابن ابي الورد بن ابي الورد عن
 في رديفك عن ابن ابي الورد بن ابي الورد في سنة 1814 في القمم شقيا عن ابن ابي الورد بن ابي الورد عن اخيه عن ابن ابي الورد بن ابي الورد عن
 علق شوقها العوا العا مشق واليها عودت في شيرازي اوقات في وقت وخلوته مع الرضا حبيب له عودت انقبال رديفك
 وادارها لصلوة اوهو الذي يقل التوبة عن عبادا ويعيش على السقاية بسنة سبع وسبعين وثم مائة وانف

في شهر سوال حرره الفقير الحقير اليه
 سجادته وتعالى سيد
 نالوه رحم جنت
 عبدك محمد حنفي
 يعقوب روي
 اللان محمد صوي
 نولد وبوقا
 على غنة

Handwritten signature or note in the bottom left corner.

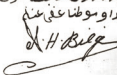
A collection of official stamps and seals, including a circular seal with a signature and various rectangular stamps with text in Arabic and Ottoman Turkish.

İncesulu Abdurrahim Efendi'nin Mustafa Kotan'a verdiği icazet (Mustafa Kotan Albümünden)

سيرته الرحيم

الخلد لله الذي شرح صدور العارفين بعمق ذاته وصفاته حتى من علمه بالمتشرك بدمه مدرك وجعله الرب عبدًا إلى جانب قدسه وذاته
 عزه مصطفًى بوعده من عباده يعلم دعى لاتبها: برباذا وقال وقرب لذي سلمها فأجابها وصانه على بوجهه تقصانه وسنة له سبحانه جعل العلماء ورثة
 الأنبياء وجعلهم دعاما والشهيد والصلوة على محمد الذي علما وامته كانبيا: بن سائر لئلا اجبا والشرعة وانقا لها على ملة ابراهيم
 عليه السلام وعلمها له واصحابه في قوله الخدي كالملائكة في جهنم وبعد فان الولد المستجير الصارفي ليجب كالمظالم لطلب مغلوب مصطفًى فوزك
 بن بليد كيد الارضوي سنبان مسعودي مولدا وموطنه على جنبها العفوا على وقفة الهه لما كجبه وبرضاه وجعل خرابا خير من اوله وان انا له ما يتخبر
 لما حضر لديا وكنت في بره: من الزمان ومدة مديدة من الاوان وفرغته في خونا نشفا من التفسير والحديث واقفة والكلام والاصول والحكم والديان
 لا لا لا تشرفها بالعلوم العمدة والابنية فاصحابه منى علمها هو دأب كحلمين لتدريس العلم ونشرها خاصة لوجه انه تعالى وامانة للشرعية والقرآني
 الفاضل انما من سلطان العلاج عليه كمدى بن محمد البغوي ورا الائمة صوي على جنبها وهو خذ من اعمارها فضلا كما من خذنا الذي
 ابينور دروي لا كجبه صوي وهو خذ من العالم الفاضل كامل حسن الوحي الا وسمي على مته وهو خذ من العام الفاضل كامل الشهادة منى
 شتان ذى النورين المابودي وهو خذ من العالم الفاضل المحقق الكامل عبد الرحمن الازنجاني وهو خذ من العام الفاضل كامل الخفق
 المدققا فاضل العلماء وقدره في التدريس مولانا واوولنا وسولنا والنبوي معذن الغفل واليقين محمد امين قادمي وهو خذ من العام خذنا علمها
 الخشيقين ردة فضلها وهما يبقين فضل العارفين علوما لؤمسين مولانا وروية نا كمد العريف سميل طادي وكما اجاز لي نبخي قليب علمه ورويد
 ذهرا واوانه عبدة العلماء وقدره في العقلاء كغيره لتوقادي وهو خذ من اذني نغري خليل القوي وابي سليمان كملها كاجازان من مشوضها وابي
 سعيد محمد طادي وكما اجاز لي نبخي المولى الحق والاعمال المدقق ماله رقامه ازمة المنطوق والمعقوم بتكوالا وهما في المنثور والمنطوق شتان
 العريف با شهورى وهو خذ من عمر الربوي والسعيد بالمدنى الازان منى في سعي كمد طادي وهو خذ من والده مصطفًى قادمي بن محمد الطر
 عن والده عن احمد كزدي عن احمد الشريفي عن احمد بن سعيد عن مرزا محمد وم عن محمد الشيرازي عن اعدامة: تدون عن محمود ككشاف
 عن سيد المحققين الشريفي لرحمان وهو خذ ايضا خذ من والده عن ابي داود شيرازي عن محمد التنويري عن ابي بكر ككافي كمد خزر عن احمد بن محمد
 عن مرزا محمد وم عن محمود الشيرازي عن العلامة الالاف عن محمود ككشاف: عن الشريفي لرحمان عن مبارك شتان عن العلامة الرضي عن كتاب
 القروي عن خذ من الالاف عن العامري عن اهل الحرمين عن ابي الطيب بن مسلمان الناعوني عن ابراهيم الحزقي عن ابي العباس حرمي في انقاسم
 شتان عن ابراهيم بن اسما بيل عن ابي عبد الله عن محمد بن ادريس الناقح عن محمد بن حسن الشيباني عن امام الائمة وسرح ازمة الرضي عن
 خاد عن ابراهيم كنجي عن علقمة واهي علقمة بن احمد بن زيد واهي علقمة لرحمن حيد الله بن حبيب واهي اولان عن عبد الله بن
 مسعود رضى الله تعالى عنه وانشان عن علي بن ابي طالب رضى الله عنه وهما عن رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو عن جبرائيل
 الروح الامين رضى يدلقونه وهو عن حفص بن ريد العالمين وتقدس وثوبوا بها اولاد المستجير الصل يتقوى الله وطامته وبان توطيب
 سلم درسك وتعليم علمك طالما كمرضاة ربك وان لا تجعل لمرامنا عال درسك ونشره وان تجعل لدرسنا ما لكنا المراد فان تعلم
 الدنيا مع ان تقم كمر وعزها مع زلفا كمر فاصابه راسمها لؤمسينا لؤمسينا لله انى سعادة الدنيا والاخرة ومن العرو لؤمسينا كميل
 نغمها مصيبة وذوت فرسه لا يتصور قضاها ولا يمكن جبرتها فان اردت وليا فانه هو الولى ورزق خزينة ومن شوق على الله فهو
 حبه وخلفه العلم وورثه العلم وولي الله العقل وقادرا للعمل وولد له الفارق واخا باه وامين المعروف وقفا لله تعالى الامانة والرضاء
 كمر اجوسنا ان تسمى هذا المقبول كجبر الى الطاق لله كالعربى السيد عبد الرحيم حدى بن بليد كمدى البغوي ورك الائمة صوك
 مولدا وموطنه على جنبها العفوا على با خفي وايلين من الالاف: في نشره الا وقا في وقت وخذ من الرب الرحيم
 الالاف عن ابي مونس وادبار الصلوة وهو الذي يثقل التوبة عن عبادة ويعفو عن السيئات

شرح في نقله الى سيده تعالى السيد
 عبد الرحيم حدى بن بليد كمدى
 يعقوب دروي لا كجبه صوي
 مولدا وموطنه على جنبها

İncesulu Abdurrahim Efendi'nin Mustafa Çukur'a verdiği icazet
 (Mustafa Çukur Albümünden)

T. C.
Diyanet İşleri Başkanlığı
KUR'AN ÖĞRETİM KURSLARI
EHLİYET BELGESİ

Sicil No : 513
Belge No : 34

T A B L O : I

Kursun Bulunduğu mekân		ÖĞRENCİNİN	
Vilâyeti	TRABZON, MERKEZ	Adı ve Soyadı	MUSTAFA ÇUKUR
Kozeti		Babasının adı	MECİT
Nehiyeti		Doğum yeri ve tarihi	YOMRA, TRB.
Kayı		Yaş	YOMRA
		Kayı - Mahalle	BASDURAK, köyü

T A B L O : II

DERSLER	Alındığı derece	Bu dersleri tamamladığı tarih
H. fızılın	Vkıml etti	QRTA 27.4.1966
Tecvüt ve Tezhîlî hürü	Vkıml etti	QRTA 6.6.1969
Aşere	,	,
Takrip	,	,

Yukarıda fotoğrafı ilişik ve künyesi yazılı **MUSTAFA ÇUKUR** ikinci tabloda gösterilen derslerden (**BİR VE İKİ**) numaralı derslerden öğrenimini tamamladığını gösterir işbu belge, Kur'an Öğretim Kurulunun Özel Talimatının 13 üncü maddesi mucibince kendisine verildi. 6/6/1969

Müfessirimiz **TRABZON KUR'AN ÖĞRETİM KURSU ÖĞRETİCİSİ**
TRABZON MERKEZ **MURAT KÖŞEOĞLU**
ÖĞRETİCİSİ,
HALI HAYDAR ÖZAK

Tasdik olunur 6/6/1969
TRABZON MÜFTÜSÜ
ABBAS HACİEFENDİOĞLU

H. H. Özak

Müftülük Müdürlüğü Koll. Şti - Trabzon
T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

Trabzon Müftüsü Abbas Haciefendioğlu, Kurrâ-Hafız Ali Haydar Özak ve Kurrâ-Hafız Murat Köseoğlu imzası taşıyan Kur'ân kursu ehliyeti belgesi (Mustafa Çukur Albümünden)

T. C.
DIYANET İŞLERİ REİSLİĞİ
Kur'an Öğretim Kursları
Ehliyet Belgesi

Sicil No. : 464
Belge No. : 156

Fotoğraf

TABLO : 1

Kursun Bulunduğu Mahal		Öğrencinin	
Vilâyeti	Tecrüba	Adı ve Soyadı	Süleyman Nihat Öztemel
Kazası	OF	Babasının adı	Ahmet Hüseyin
Nahiyesi	Merkez	Doğum yeri ve Tarihi	OF 1947
Köyü	Uğurlu	Kazası	OF
		Köy - Mahalle	Uğurlu

TABLO : 2

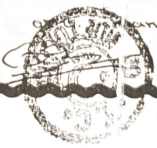

DERSLER	Aldığı Derece	Bu dersleri tamamladığı tarih
1 Hafızlık	Pesgi	1-5-1966
2 Tecvit ve tashihi huruf	ıygi	13-9-1967
3 Aşere	/	/
4 Takrip	/	/

Yukarıda fotoğrafı ilişik ve künyesi yazılı Süleyman Nihat Öztemel ikinci tabloda gösterilen dört dersten (1-4) numaralı derslerden öğrenimini tamamladığını gösterir işbu belge, Kur'an Öğretim Kursları Özel Talimatının 13 üncü maddesi mucibince kendisine verildi.

13 / 9 / 1967
Mümeyyiz OF Uğurlu Kur'an Öğretim Kursu Öğreticisi

M. Rüştu Aşıkutlu

Tasdik olunur, 13 / 9 / 1967
Müftüsü

Mehmet Rüştu Aşıkutlu Hocaefendi imzalı bir belge
(Süleyman Nihat Öztemel Albümünden)

*Yusuf Bilgin Hoca
talebeleriyle,
Bursa*

Sağdan sola:
Enbiya Yıldırım,
Hasan Yaşaroğlu,
Muzaffer
Kömürçü, İsmail
Oğul ve Veli Aydın
(Enbiya Yıldırım
Albümünden)

*Ahmet İmamoğlu
ve Şükrü Öztürk
(Şükrü Öztürk
Albümünden)*

*Trabzon İmam-
Hatip Ortaokulu
(Mustafa Zeki
Terzi Albümünden)*

*Çaykara İmam
Hatip Lisesi
öğrencileri
(Hikmet
Arslantürk
Albümünden)*

*Rıza
Selimbaşoğlu
Ordu İmam-
Hatip Lisesi'nin
temel atma
töreninde
konuşmasını
yaparken
(Rıza Selimbaşoğlu
Albümünden)*

*Cumhurbaşkanı
Cemal Gürsel'in
imam-hatip
ziyareti
(Şükrü Öztürk
Albümünden)*

Projeden Kalanlar

Projenin Beklenen Protokol İmzası
(Trabzon Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Emin Aşıkutlu)

Kemal Ayyıldız Hocayla Projenin İlk Mülakatının Heyecanı

Şenol Saylan, Abdullah Aydınlı Hoca ile Sakarya'da Mülakatta

Ahmet Cemal Niyazoğlu Hoca Ekibe Son Aktarımlarını Yaparken

Fatih Topaloğlu, İbrahim Hakkı Aydın ile İstanbul'da Mülakatını Yaparken

Süleyman Gür, Emrullah Hatipoğlu Hoca ile Marmara İlahiyat Fakültesi Camii'nde

Selim Demirci, Hikmet Arslantürk ile Trabzon İlahiyat Fakültesi'nde Mülakatını Yaparken

Eyüp Öztürk, Hasan Ali Cirit ile Trabzon İlahiyat Fakültesi'nde Mülakatı Yaparken

Ahmet Cevdet Karaca'nın Yunus Vehbi Hoca'yı Proje Konusunda Bilgilendirmesi

Ahmet Cevdet Karaca, Yunus Vehbi Hoca'nın Bursa'daki Evinde

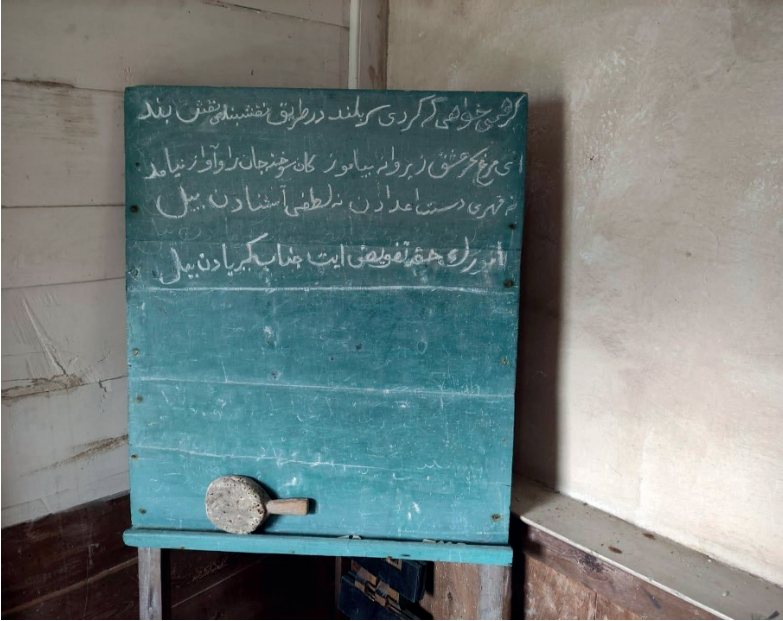
Teknik Ekiple İkinci Kez Ankara Yolunda

Videoların Düzenlenmesi Yapılırken, Fatih Topaloğlu'nun İki Haftalık Kamp Sevinci

Hacı Hasan Efendi'nin Medresesi'nde Mahdumu Yusuf Şevki Yavuz Hoca'yla

Hacı Hasan Efendi'nin Medresesi: Tahtadaki Son Yazı ve Şiir

Eyüp Öztürk, Ankara'da Şükrü Öztürk'ün Evinde

Süleyman Gür, Süleyman Ramazanoğlu ile Mülakatta

Süleyman Gür, Süleyman Mollaibrahimoğlu ile RTÜ İlahiyat Fakültesi'nde Mülakatını Yaparken

Selim Demirci, Hayrettin Öztürk ile Mülakatta

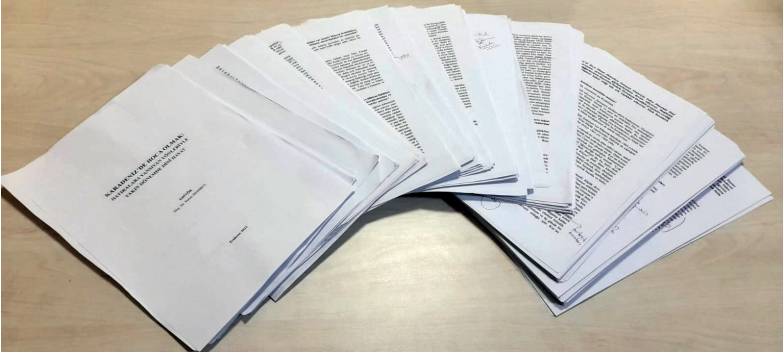
Eyüp Öztürk, İlyas Karlı ile Rize'de Mülakatını Yaparken

*Süleyman Gür, Mehmet Okuyan Hoca'nın Çaykara'daki Köyünde
(Kurban Bayramı Arefesi)*

Projenin Fragmanlarına Yazılacak Başlıklar Belirlenirken

Dökümlerin Son Kontrolü Ve Kitabın Taslağı

Teknik Ekip

Teknik Yönetmen Murat Davulcu / MD Produksiyon

Teknik Yönetmen Asistanı İdris Akyüz İle Birlikte

Karadeniz'de Hoca Olmak Projesi hakkında ayrıntılı bilgi almak için karekodu okutunuz

Karadeniz'de Hoca Olmak Projesi Proje İçeriği (Kitap/Video/Kısa Film Tanıtımı) için yandaki karekodu okutunuz

Karadeniz'de Hoca Olmak Projesi Videolarının YouTube Oynatma Listesi için yandaki karekodu okutunuz

Karadeniz'de Hoca Olmak Projesi Kısa Tanıtım Filmlerinin Youtube Oynatma Listesi için yandaki karekodu okutunuz

